

Sammen om Børnene

Evaluering af en indsats til højkonflikt skilsmissefamilier

Sammen om Børnene
– Evaluering af en indsats til højkonflikte skilsmissefamilier

© VIVE og forfatterne, 2022

e-ISBN: 978-87-7582-085-6

Modelfoto: Cathrine Ertmann/VIVE

Projekt: 301370

Finansiering: Socialstyrelsen

VIVE

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

Forord

I denne rapport præsenteres resultaterne af en evaluering af indsatsen 'Sammen om Børnene' (SOB), som er et tilbud til højkonflikte skilsmisseg familier gennemført af Center for Familieudvikling i København og Aarhus Kommune i perioden 2019-2022. Formålet med SOB er at reducere konflikter i forældresamarbejdet og derigennem øge trivsel hos både børn og forældre i den ikke-samboende familie.

Evalueringen er gennemført af VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd og udarbejdet af chefanalytiker Karen Margrethe Dahl, der er projektleder på undersøgelsen, analytiker Juliane Birkedal Poulsen og studentermedhjælper Agnete Nygård Jensen.

Vi retter en stor tak til de forældre, børn og fagprofessionelle, der har bidraget til evalueringen som interviewpersoner.

Rapporten har været igennem eksternt og internt review. VIVE takker for konstruktive kommentarer og nyttige input.

Evalueringen er bestilt af Center for Familieudvikling og finansieret af Socialstyrelsens midler til forebyggende indsatser på området for børn og unge.

Kræn Blume Jensen

Forsknings- og analysechef for VIVE Social

Indholdsfortegnelse

Sammenfatning	6
---------------	---

1	Indledning	13
1.1	Formål og problemstilling	13
1.2	Sammen om Børnene – beskrivelse af tilbuddet	14
1.3	Højkonflikte skilsmisser	19
1.4	Læsevejledning	20

2	Metode og datagrundlag	21
2.1	Spørgeskemadata	21

3	De deltagende familier	26
3.1	Antallet af deltagere	26
3.2	Familiernes socioøkonomiske ressourcer og familiesituation	26
3.3	Forældres og børns individuelle trivsel	30
3.4	Forældrenes kommunikation, konfliktniveau og samarbejde	34
3.5	Forældrenes motivation for deltagelse	38
3.6	Opsamling på kapitel 3	41

4	Forældrenes oplevelse og udbytte af SOB	43
4.1	Opstartsfasen og de indledende samtaler	43
4.2	De otte gruppesamlinger	44
4.3	Inddragelsen af forældrenes netværk	51
4.4	Tid og rammer	54
4.5	Forældrenes udbytte af SOB	55
4.6	Opsamling på kapitel 4	63

5	Børnenes oplevelse og udbytte af SOB	65
5.1	Børnenes oplevelser af forløbet	65

5.2	Børnenes udbytte af SOB	68
5.3	Forældrenes oplevelse af børnenes udbytte af SOB	69
5.4	Opsamling på kapitel 5	72
<hr/>		
	Litteratur	73

Sammenfatning

Denne rapport præsenterer resultaterne af evalueringen af behandlingsprogrammet 'Sammen om Børnene' (SOB), som er et tilbud til højkonflikte skilsmisefamilier udviklet af Center for Familieudvikling, der er afprøvet af Center for Familieudvikling i København og af Aarhus Kommune i perioden 2019-2022. Formålet med programmet er at udvikle og afprøve et behandlingsprogram, der kan hjælpe ikke-samboende familier med børn, der befinder sig i meget fastlåste konfliktsituationer, og dermed øge børnenes trivsel i disse familier.

Evalueringen har til formål at vise:

1. Hvad der kendetegner forældre og børn, der har deltaget i SOB.
2. Hvordan forældrene ved afslutningen af SOB-forløbet oplever de enkelte elementer af SOB, og i hvilken grad forældrene oplever, at SOB-forløbet bidrager til et bedre forældresamarbejde, bedre forælder-barn-relationer og bedre trivsel hos forældrene.
3. Hvordan børnene oplever SOB-forløbet, og i hvilken grad børn og forældre oplever, at SOB-forløbet medvirker til bedre børnetrivsel og forbedrer hverdagslivet for børnene.

Evalueringen er baseret på spørgeskemaer besvaret af 58 af de 68 deltagende forældre ved forløbets start og af 34 forældre ved forløbets afslutning. Det relativt lave antal spørgeskemabesvarelser skyldes et reduceret deltagerantal i SOB samt omlægninger af SOB-forløbene til online-møder som følge af covid-19-nedlukningerne i 2020 og 2021. Ud over den kvantitative dataindsamling er der gennemført 5 fokusgruppeinterviews med 19 forældre, 3 fokusgruppeinterviews med 9 børn, 2 fokusgruppeinterviews med 11 fagprofessionelle og et dobbeltinterview med 2 personer fra forældrenes netværk. Spørgeskemadataene er indsamlet fra januar 2020 til februar 2022, mens fokusgruppeinterviewene er indsamlet i februar 2021 og januar 2022.

Sammen om Børnene – et tilbud til højkonflikte ikke-samboende forældre og deres børn

SOB er en flerfamilieintervention for hele familiesystemet omkring børnene, hvilket betyder, at programmet er et gruppebaseret forløb for op til seks familier pr. forløb, og at behandlingen retter sig mod både forældrene, børnene og familiens netværk.

SOB har fire kerneelementer:

- Børnene skal fysisk og mentalt være i fokus i programmet for at give børnene redskaber til at håndtere deres tanker om forældrenes brud og for at fastholde forældrene i deres arbejde med at forbedre deres forældreskab.
- Der arbejdes i grupper og med hele familien for at give børn og forældre mulighed for at spejle sig i hinanden og for at skabe en fælles proces hos forældre, børn og familiens netværk.
- Forældrenes konflikter ses som destruktive tanke- og handlemønstre, som modvirker forsøg på forandring og skaber grobund for håbløshed og opgivenesshed.
- Forældrene og deres netværk skal møde hinanden anerkendende og aktivt arbejde for at tage ansvar for deres egen andel af konflikten.

SOB består af to indledende samtaler, otte gruppegange, to møder, hvor familiernes netværk inviteres ind i programmet, og mindst en opfølgende samtale. Der arbejdes parallelt i en forældregruppe og en børnegruppe. I forældregruppen arbejder forældrene med oplæg, øvelser, gruppediskussioner og bliver undervejs præsenteret for børnenes formidling af at være barn i en skilt familie i konflikt. I børnegruppen får børnene hjælp til at sætte ord på deres følelser og skal derudover udarbejde et kreativt produkt, der kan formidle deres oplevelse af familielivet til forældrene. Undervejs er der en pause, hvor forældre og børn er sammen. Mellem gruppegangene har forældrene hjemmeopgaver, som behandles på det følgende møde.

De deltagende familier

Forældre, der deltager i SOB, er, hvad angår uddannelse og beskæftigelse, mere ressourcestærke end andre højkonflikte ikke-samboende forældre, der

har sager i Familieretshuset eller ved familieretten. De har typisk levet sammen i relativt lang tid, og en stor andel praktiserer en dele-samværsordning for deres børn. Deres kommunikation og samarbejde er dog præget af en hård eller ligefrem fjendtlig tone, og relativt mange betegner konfliktniveauet som meget højt. Derudover angiver en tredjedel af forældrene ved opstarten af SOB, at de oplever psykisk vold i relationen til den anden forælder, og at omsorgen for børnene er utilstrækkelig hos den ene eller den anden forælder. Langt de fleste af de deltagende forældre anerkender dog, at den anden forælder spiller en vigtig rolle i deres barns liv, og tre fjerdedele finder det ok, at den anden forælder har sin egen måde at være forælder på.

Selvom de deltagende familier adskiller sig fra den samlede gruppe af familier, der opsøger de familieretlige myndigheder, viser undersøgelsen, at 9 ud af 10 af de familier, der deltager i SOB, *har* været i kontakt med Familieretshuset, mens halvdelen har været i kontakt med domstolene. Halvdelen har både været i kontakt med Familieretshuset og domstolene omkring deres uenigheder om børnene.

Ved begyndelsen af forløbet oplever halvdelen af de deltagende børn ifølge deres forældre trivsels- og adfærdsproblemer i større eller mindre grad. Samtidig angiver en høj andel af forældrene, at de i en eller anden grad er plagede af forskellige tegn på mistrivsel som fx frygt (44 %), nervøsitet (66 %), bekymring (71 %) eller nedtrykthed (51 %). Kvinderne er her markant mere plagede end mændene, ligesom kvinderne også har større fravær fra arbejde end de mandlige deltagere. Trivselsmæssigt ligner de deltagende børn og forældre andre ikke-samboende familier, der i 2021 opsøgte Familieretshuset med henblik på at få hjælp til at løse deres konflikter og/eller indgå aftaler om deres børn.

Forældrenes motivation for at deltage i SOB handler især om deres børn og ønsket om at forbedre deres hverdag ved at forbedre samarbejdet og forældrenes håndtering af forældreskabet.

På grund af covid-19-nedlukningerne i 2020 og 2021 har det ikke været muligt at gennemføre en del af de planlagte forløb. Dertil kommer, at Roskilde Kommune, der skulle have gennemført 4 forløb, måtte opgive at gennemføre forløbet, fordi de ikke kunne rekruttere forældre nok. I stedet for de forventede 12 forløb endte man derfor med at gennemføre 2 forløb i Aarhus Kommune og 4 forløb hos Center for Familieudvikling i København. Sammenlagt har 68 forældre og 41 børn i alderen 6-16 år deltaget i SOB-forløbet i perioden 2020-2022.

Forældrene er både blevet visiteret gennem kommunen og har selv kunnet melde sig til programmet, og det er derfor ikke muligt at afgøre, hvor stor en andel af den potentielle målgruppe, det er lykkedes at rekruttere til SOB. Center for Familieudvikling vurderer dog, at 75 % af dem, de indledningsvist har

været i kontakt med, er blevet frasorteret eller selv har takket nej til forløbet. Aarhus Kommune vurderer, at 50 % af dem, de har været i kontakt med, er blevet sorteret fra eller selv har takket nej til forløbet.

På nær én familie har alle de familier, der har deltaget i de to indledende samtaler, gennemført hele SOB-forløbet.

Forældrenes oplevelse og udbytte af SOB

De kvantitative analyser bygger på relativt få spørgeskemabesvarelser og er derfor forbundet med statistisk usikkerhed. Med dette forbehold in mente tyder de kvantitative analyser på, at en del forældre har opnået et lavere konfliktniveau og en mindre fjendtlig kommunikationsform, mens de har deltaget i SOB. Andelen, der betegner deres kommunikation som fjendtlig, hård eller kold, er således faldet fra 54 % til 38 %, samtidig med at andelen, der betegner kommunikationen som distanceret eller neutral, er steget fra 37 % til 48 %. På samme måde er andelen, der betegner deres konfliktniveau som meget højt, faldet fra 48 % til 21 %, mens andelen, der angiver, at konfliktniveauet er lavt, er steget fra 10 % til 28 %. Derudover viser undersøgelsen, at næsten 90 % af forældrene oplever, at de gennem deltagelsen i SOB har opnået en større forståelse for deres børns reaktioner og behov, mens 70 % oplever, at SOB har bidraget til bedre relationer mellem dem og deres børn.

De kvantitative analyser viser endvidere, at en tredjedel af forældrene selv oplever, at de gennem SOB har opnået et bedre samarbejde med den anden forælder. Oplevelsen af at have fået et bedre samarbejde som følge af SOB viser sig dog ikke i en større andel, der efter forløbet angiver, at de *"formår at samarbejde omkring det vigtigste i deres børns liv"*. Dette resultat tyder på, at udbyttet af SOB ikke nødvendigvis handler om at opnå et bestemt samarbejdsideal, men om at håndtere sin egen kommunikation og sit eget forældreskab mere hensigtsmæssigt og acceptere den anden forælders forældrestil.

At udbyttet af SOB ikke nødvendigvis handler om at opnå ideelt samarbejde, viser sig også i, at forældrene oplever størst udbytte af at have arbejdet med deres egen proces gennem fx hjemmeopgaver og inddragelse af netværk og af børnenes præsentationer. Til gengæld oplever færre, at SOB har givet dem mulighed for at arbejde med deres konkrete uenigheder og finde løsninger på disse. Derudover ser vi tegn på, at forældrenes individuelle trivsel bedres en smule henover projektperioden, hvilket også kan handle om en større grad af accept af situationen og større grad af afklaring.

De fleste forældre, der har deltaget i fokusgruppeinterviewene, oplever, at gruppeformatet og de parallelle forløb for voksne og børn fungerer godt, og at

SOB's medarbejdere er gode til at skabe et trygt rum for deltagerne. Der er dog også en del forældre, der efterspørger mere fleksibilitet i programmet og mere tid til at arbejde med forældrenes konkrete problemstillinger. Derudover efterspørger nogle forældre, at SOB's medarbejdere indtager en tydeligere autoritets- og ekspertrolle ved fx at tage tydeligere stilling i diskussionerne af forældrenes konkrete uenigheder. Inddragelsen af netværket vurderes ligeledes positivt af de forældre, der er lykkedes med at inddrage netværkspersoner, der kunne give dem modstand og støtte i forløbet. Enkelte forældre undlod at involvere deres netværk. Der var dog ikke nogen familier, der slet ikke havde netværkspersoner med i forløbet.

Fokusgruppeinterviewene viser derudover, at forældrenes udbytte ikke nødvendigvis afhænger af deres konfliktniveau til at begynde med, men snarere forældrenes motivation og tiltro til, at ekspartneren har gode hensigter og kan og vil udvikle sig. Ligeledes lader det i nogle tilfælde til at have betydning, hvorvidt forælderen oplever, at ekspartneren flytter sig og er villig til at indgå i arbejdet med at skabe forbedringer i forældresamarbejdet.

Børnenes oplevelse af SOB

Flertallet af de interviewede børn forholder sig positivt til deltagelsen i SOB. De sætter pris på mødet med de andre børn og finder de fleste aktiviteter meningsfulde. Der er dog også enkelte større børn, der ikke finder deltagelsen meningsfuld, hvilket for de pågældende børn er koblet til, at de ikke oplever, at deres forældre har ændret adfærd som følge af forløbet. Derudover vidner fokusgruppeinterviewene både om børn, der oplever, at deres hverdag er blevet bedre, mens de har deltaget i SOB, fordi deres forældre samarbejder bedre, og om andre børn, der ikke har oplevet forbedringer og derfor udtrykker skuffelse over forløbet.

Halvdelen af forældrene oplever, at SOB har hjulpet børnene til et bedre hverdagsliv og til bedre at kunne håndtere følelser og tanker om det at leve med ikke-samboende forældre. Dette nævnes også i fokusgruppeinterviewene med forældrene, hvor vi dog også genfinder billedet af, at børnenes udvikling hænger tæt sammen med børnenes oplevelse af, hvorvidt forældrene har flyttet sig.

De kvantitative data af udviklingen i børns trivsel henover SOB-forløbet bygger på begrænsede data. Ser vi kun på udviklingen blandt de 19 individuelle forældre, der har besvaret spørgeskemaer for deres 25 børn ved både opstart og afslutning af SOB, viser analyserne, at to tredjedele af børnene opnår en bedre trivsel, men at forældrenes bekymring for børnene er konstant. Sammenligner vi derimod alle de børn, som vi har data på ved forløbets start, med

alle de børn, som vi har data på ved projektets afslutning, ser vi dog ingen udvikling i børnenes trivsel.

Perspektivering

SOB-forløbet viser altså – på baggrund af det relativt begrænsede datamateriale – lovende resultater for de forældre, der deltager, og blandede resultater for børnene. Resultaterne skal ses i sammenhæng med sammensætningen af de familier, der foreløbig har deltaget i forløbet, da der som beskrevet er stor forskel på fx uddannelsesniveaue og familiesituationen hos deltagerne i SOB og andre familier med et højt konfliktniveau, der møder det familieretlige system. I SOB er der familier, der angiver, at psykisk vold eller psykisk sygdom er et problem i familien, eller at omsorgen for børnene er utilstrækkelig. Til trods for dette har deltagerne i SOB indvilliget i at deltage i et halvårligt fælles forløb. Denne indledende vilje til at mødes og sammen arbejde for et bedre fælles forældreskab kunne tyde på, at forældrenes oplevelse af problemer med psykisk vold, psykisk sygdom og utilstrækkelig omsorg for de fleste SOB-deltageres vedkommende handler om problemer, der kan håndteres, uden at børns og forældres sikkerhed risikeres, og som måske grunder i stress, oplevelser af svigt og dårlig kommunikation – frem for egentlige psykiatriske diagnoser stillet af en læge, systematisk voldelig dominans eller beviselige omsorgssvigt.

Blandt de forældre, der mødte det familieretlige system i 2021, angav næsten halvdelen, at der var psykisk eller fysisk vold – eller mindst tre øvrige risikofaktorer, der har betydning for børnenes trivsel. Disse familier sendes typisk ind i § 7-sporet i Familieretshuset, hvor sagen oplyses, hvorefter den sendes til afgørelse i familieretten. Det er muligt, at det for nogle af disse forældre handler om dæmoniserende narrativer, som SOB kan løsne op for. For mange handler det dog om konkrete problemer, som står i vejen for at nå frem til et bedre forældresamarbejde. Dette er vigtigt at holde sig for øje, når man vurderer, om og hvordan SOB kan udvides til de mest komplekse og højkonflikte ikke-samboende familier. Her kan det være nødvendigt med et behandlingsforløb, der både retter sig mod forældrenes kommunikation, håndtering af forældreskab og arbejde med egen proces og de risikofaktorer, der udgør en barriere for samarbejdet.

Derudover er det vigtigt at være opmærksom på, at SOB er et forløb, der kræver både tidsmæssige, følelsesmæssige og sproglige ressourcer. Hvis det skal udbredes til en bredere gruppe, er det derfor vigtigt at overveje, om forløbet skal tilpasses til forskellige grupper, og overveje, hvordan grupperne bør sammensættes. Derudover vil det være vigtigt at undersøge, om de, der takker ja

til tilbuddet, adskiller sig fra de, der fravælger forløbet, for at skærpe opmærksomheden på, hvem man kan hjælpe med SOB.

Det har ikke været inden for rammerne af denne evaluering at undersøge de fagprofessionelles oplevelse af at arbejde med SOB. Ifølge de medarbejdere, der har været en del af forløbet, har SOB dog nogle fordele for de medarbejdere, der møder de højkonflikte forældre – sammenlignet med en mindre specialiseret og mere individuel terapeutisk praksis. Medarbejderne fortæller således om en øget arbejdsglæde og mindre af den "omsorgstræthed", som ellers kan ramme medarbejdere, der arbejder med højkonflikte skilsmisseforældre. Dette kan også være en væsentlig pointe at holde sig for øje i tilrettelæggelsen af fremtidige behandlingstilbud til højkonflikte skilsmisseforældre.

1 Indledning

1.1 Formål og problemstilling

Denne rapport præsenterer resultaterne af evalueringen af behandlingsprogrammet Sammen om Børnene (SOB), som er et tilbud til højkonflikte skilsmisefamilier udviklet af Center for Familieudvikling, der er afprøvet af Center for Familieudvikling i København og af Aarhus Kommune i perioden 2019-2022. Formålet med programmet er at udvikle og afprøve et behandlingsprogram, der kan hjælpe ikke-samboende familier med børn, der befinder sig i meget fastlåste konfliktsituationer, og dermed øge børnenes trivsel i disse familier.

Evalueringen har til formål at vise:

1. Hvad der kendetegner forældre og børn, der har deltaget i SOB, med hensyn til socioøkonomiske ressourcer, familiesituation, forældres konflikt og samarbejde og børns og forældres trivsel ved forløbets start.
2. Hvordan forældrene ved afslutningen af SOB-forløbet oplever de enkelte elementer af SOB, og i hvilken grad forældrene oplever, at SOB-forløbet bidrager til et bedre forældresamarbejde, bedre forælder-barn-relationer og bedre trivsel hos forældrene.
3. Hvordan børnene oplever SOB-forløbet, og i hvilken grad børn og forældre oplever, at SOB-forløbet medvirker til bedre børnetrivsel og bedre hverdagsliv for børnene.

I den oprindelige projektbeskrivelse blev der opstillet fem målsætninger for SOB:

- Mål 1: 75 % af de deltagende børn og unge skal opleve en bedring i deres trivsel.
- Mål 2: 70 % af de deltagende forældre skal opleve en bedring i deres samarbejde og et fald i konfliktniveauet.
- Mål 3: 90 % af de deltagende familiers netværk skal deltage i interventionen.

- Mål 4: 60 % af de forældre, som myndighedssagsbehandleren vurderer er i målgruppen for indsatsen, deltager i en informationssamtale med projektmedarbejderne, og 75 % af de, der deltager i første samtale, fortsætter i resten af forløbet.
- Mål 5: 80 % af de familier, der starter op i SOB, fuldfører forløbet.

På grund af begrænsninger på antallet af forløb, der kunne gennemføres under covid-19-nedlukningerne, rekrutteringsudfordringer samt vanskeligheder med at indsamle data i de tilfælde, hvor SOB-forløbene blev omlagt til onlineforløb, blev antallet af deltagere i den kvantitative dataindsamling begrænset. Det har derfor ikke været muligt at tilvejebringe kvantitative data, der med sikkerhed kan bruges til at afgøre, om mål 1, 2 og 4 er opfyldt. I evalueringen har vi taget udgangspunkt i målene, men har suppleret den kvantitative dataindsamling med kvalitative fokusgruppeinterviews for at kunne vise forældres og børns egne oplevelser af, om SOB bidrager til forbedringer i familiernes hverdag.

Evalueringen er baseret på spørgeskemaer besvaret af 58 af de 68 deltagende forældre ved forløbets start og af 34 forældre ved forløbets afslutning. Derudover er der gennemført fem fokusgruppeinterviews med 19 forældre, tre fokusgruppeinterviews med 9 børn, to fokusgruppeinterviews med 11 fagprofessionelle og et dobbeltinterview med 2 personer fra forældrenes netværk.

Der er som beskrevet tale om en mindre evaluering med relativt få deltagende familier, og hvor der ikke er mulighed for at sammenligne deltagelsen i SOB med deltagelsen i andre lignende indsatser ved hjælp af fx en kontrolgruppe. Rapportens økonomiske og tidsmæssige rammer har kun i begrænset omfang tilladt inddragelse af teori og tidligere forskningsresultater.

Rapporten kan bruges af beslutningstagere og praktikere, der ønsker at kende til de foreløbige erfaringer med at bruge SOB til at hjælpe højkonflikte skilsmisseforældre.

1.2 Sammen om Børnene – beskrivelse af tilbuddet

Sammen om Børnene (SOB) har til formål at forbedre trivslen hos børn i højkonflikte skilsmissefamilier ved at hjælpe forældrene til et bedre samarbejde og kommunikation ved hjælp af terapeutiske metoder hentet fra narrativ og systemisk familierapi, mentaliseringsbaseret terapi og emotionsfokuseret familierapi (Johnson, 2019; Minuchin & Fishman, 1981; White & Epston, 1990).

Programmet er en flerfamilieintervention for hele familiesystemet omkring børnene, hvilket betyder, at programmet er et gruppebaseret forløb for op til seks familier pr. forløb, og at behandlingen retter sig mod både forældrene, børnene og familiens netværk.

Det primære formål med SOB er at forbedre trivslen for børnene i de deltagende familier. Vejen til dette går ifølge de teoretiske grundtanker bag programmet gennem at nedbringe konfliktniveauet mellem forældrene, styrke forældrenes forældreevne og reducere stressniveauet i familien.

Programmet indeholder fire kerneelementer, der alle skal være til stede, for at SOB som teoretisk arbejdsmodel kan siges at være gennemført i praksis:

Det første kerneelement er, at **børnene** både fysisk og mentalt skal være i **centrum** for programmet. Børnene skal sikre, at forældrene holder fokus på børnenes trivsel og udviklingsmuligheder, og fastholde forældrenes motivation under forløbet. Samtidig skal børnene selv gennem deltagelse i børnegruppen opnå redskaber til at forstå og udtrykke deres tanker og følelser omkring forældrenes brud og den nye hverdag.

Det andet kerneelement handler om at skabe **forandring ved at arbejde i fællesskaber** frem for individuelt med den enkelte familie. Tanken er, at tanke- og handlemønstre, der kan virke urokkelige for den enkelte, kan løsnes op, hvis der skabes trygge rum, der muliggør spejlinger og perspektivskift.

Det tredje kerneelement handler om at modvirke **destruktive mønstre**. Tanken er, at de konflikter, som de deltagende forældre har, bundes i destruktive tanke- og handlemønstre, som modvirker forsøg på forandring og skaber grobund for håbløshed og opgiveness.

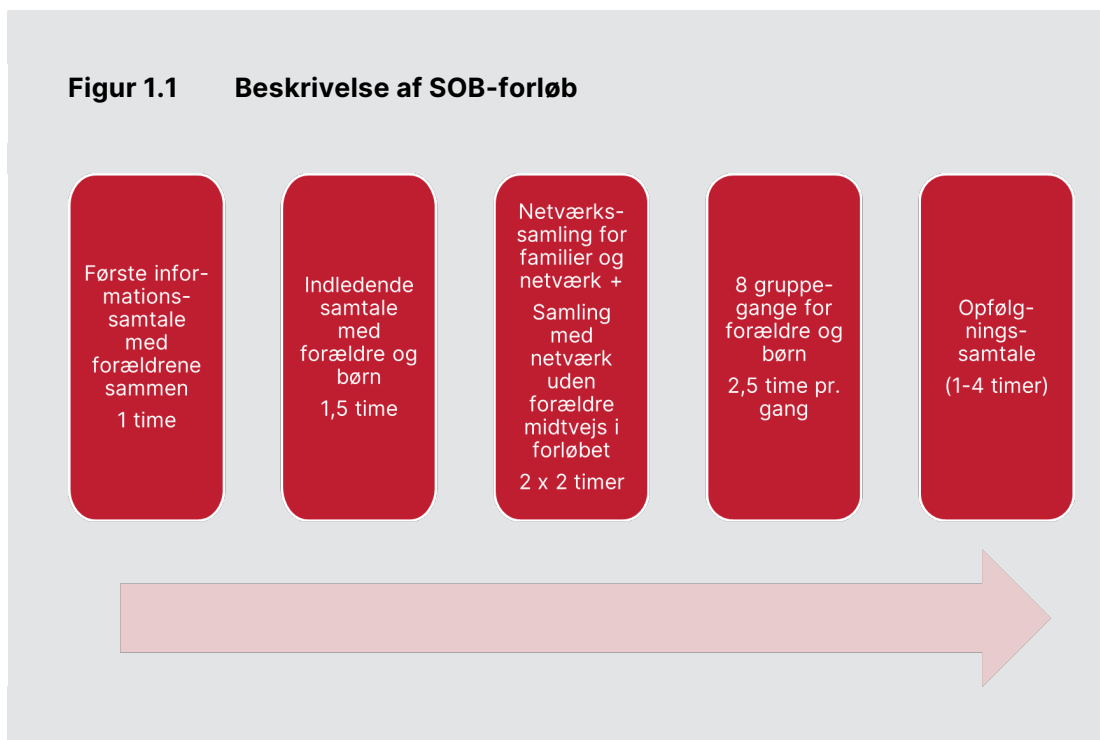
Endelig handler det fjerde kerneelement om, at forældrene og deres netværk møder hinanden **anerkendende** og aktivt arbejder for at **tage ansvar** for deres egen andel af konflikten.

SOB er inspireret af det hollandske behandlingsprogram 'No kids in the Middle', der er udviklet af Justine van Lawick og Margreet Visser, der begge er psykologer og psykoterapeuter ved Lorentzhuis-centeret i Holland (Visser & van Lawick, 2021).

1.2.1 Beskrivelse af forløbet

Forløbet løber over et halvt år og består af:

Figur 1.1 Beskrivelse af SOB-forløb

Kilde: VIVE.

Den **første informationssamtale** med forældre bruges til at informere om forløbet og afdække forældrenes motivation og forhåbninger til forløbet. Forældrene har mulighed for at fravælge det videre forløb, ligesom SOB-medarbejderne har en sidste mulighed for at frascreene forældre, der ikke passer til SOB-forløbet – fx hvis forældrene ikke anerkender, at begge forældre har et ansvar for konflikten.

Når begge forældre har sagt ja til forløbet, inviteres hele familien til en **indledende samtale**. Her interviewes forældrenes først individuelt om deres tidligere samliv, skilsmiseforløb og personlige trivsel, hvorefter terapeuterne opsummerer forældrenes fortællinger for den anden forælder. Dermed forsøger SOB-medarbejderne at "blødgøre" forældrenes fortællinger om hinanden og skabe en begyndende forståelse mellem forældrene. Imens får børnene mulighed for at fortælle, hvordan de selv oplever forældrenes konflikt til den terapeut, de senere vil møde i SOB's børnegruppe. Til slut mødes familien igen, for at terapeuterne over for både forældre og børn kan bevidne forældrenes begyndende proces og for at aftale, hvilke personer, forældrene skal invitere med i forløbet som deres netværkspersoner.

Forældrene bliver bedt om at invitere mindst to netværkspersoner med i forløbet, som fx kan være venner, kollegaer eller familiemedlemmer. Disse netværkspersoner skal fungere som forældrenes sparringspartnere, hjælpe for-

ældrene med hjemmeopgaver og tilbyde forældrene tryghed, støtte og modspil. Ved den første **netværkssamling** deltager netværket sammen med forældrene. Her bliver netværket introduceret til tænkningen i SOB-interventionen og bliver præsenteret for forventningerne til deres rolle i forløbet. Undervejs i forløbet samles netværket uden forældre igen for at tale om deres erfaringer med at støtte forældrene og diskutere dilemmaer i den opgave, de har påtaget sig.

Efter informationssamtalen og den indledende samtale følger de **otte gruppegange**, der alle starter med, at familierne samles til en velkomst og en fælles opvarmningsøvelse. Dernæst følger en time, hvor forældre og børn arbejder i forældregruppen og børnegruppen, hvorefter den enkelte familie holder pause sammen. Derefter følger endnu en times arbejde i børne- og forældregruppen og til sidst en fælles afslutning.

I forældregruppen arbejder forældrene med at forbedre deres egen udøvelse af forældreskabet og acceptere deres medforælders måde at udøve sit forældreskab. Derigennem er hensigten, at forældrene bliver bedre til at deeskalere deres konflikter og selv finde større mental og følelsesmæssig ro. Forældrenes gruppesamling følger typisk en struktur, hvor der først følges op på en hjemmeopgave, som forældrene har arbejdet med siden den sidste gruppesamling. Derefter arbejder forældrene med dagens tema gennem præsentationer, øvelser og gruppediskussioner. Øvelser, præsentationer og gruppediskussioner tager enten udgangspunkt i generaliserede problemstillinger eller i deltagerens egne problemstillinger. Undervejs i forløbet skal børnene på forskellige måder formidle deres oplevelse af forældrenes konflikt til forældrene. Det gøres fx ved hjælp af en flaskepost, hvor børnenes budskaber præsenteres for forældrene i anonym form, og ved, at børnene udarbejder et produkt, som de præsenterer for forældregruppen. Produktet kan være en tegning, en sang, en stop-motion-film eller lignende. Til sidst i forløbet skal forældrene give respons på børnenes præsentationer.

I SOB tænkes børnene som en katalysator for forældrenes forandring, dog uden at børnene ansvarliggøres for forandringen. Børnenes tilstedeværelse er nødvendig, for at forældrene fastholdes i forløbet og holder fokus på børnenes perspektiv. Samtidig er hensigten, at børnene selv får mulighed for at få følelsesmæssig støtte og skabe mening og sammenhæng i deres oplevelse af hverdagen i den ikke-samboende familie. Det sker gennem en blanding af konkrete øvelser, arbejde med det produkt, børnene vil præsentere for forældrene, og fri leg, hvor børnene får mulighed for at interagere med børn, der er i samme situation som dem selv.

Efter de otte gruppegange inviteres forældrene til minimum en **opfølgende samtale** med repræsentanter for både forældre- og børneterapeut-teamet. Her tales om, hvordan forløbet har påvirket børnene, og hvordan forældrene selv har oplevet en forandring hos sig selv og den anden.

Center for Familieudvikling og Aarhus Kommune vurderer, at kerneelementerne har været til stede i alle de gennemførte forløb, og at den planlagte struktur for forløbet er blevet fulgt. På grund af covid-19-nedlukningerne blev enkelte forløb dog delvist omlagt til online-sessioner, mens enkelte forløb blev kortet ned.

Læs mere om indsatsen i "Sammen om Børnene – Introduktion til fagfolk" af Marcussen, Pedersen & Jakobsen (2022).

1.2.2 Visitation til indsatsen

Forældrene har selv kunnet tilmelde sig forløbet eller er blevet henvist til forløbet af deres kommune. I de fleste forløb har der indledningsvis været kontakt mellem forældrene og SOB's medarbejdere via telefon eller mail. Ved denne indledende kontakt er en del forældrepar screenet fra, fordi SOB's medarbejdere har vurderet, at de ikke tilhørte målgruppen for forløbet, eller fordi forældrene selv bestemte sig for ikke at deltage. Derudover er nogle forældre stoppet efter første indledende samtale, fordi de selv ikke ønskede at fortsætte, eller fordi SOB-medarbejderne ikke vurderede, at det var det rette tilbud for dem.

De formelle eksklusionskriterier var:

- Forældre med igangværende sager ved Familieretshuset eller ved familieretten, som de ikke ønskede at sætte i bero
- Aktuelle anklager om psykisk eller fysisk vold i familien
- Alkohol- eller stofmisbrug hos forældrene
- Børn, der helt har mistet kontakt til den ene forælder.

Ifølge Center for Familieudvikling og Aarhus Kommune var de hyppigst anvendte eksklusionskriterier, at forældrene ikke ønskede at sætte deres familieretlige sag i bero, eller at den ene forælder ikke havde set børnene i en længere periode. Ingen forældre blev fravalgt på grund af misbrug af rusmidler eller vold.

Når forældrene selv fravalgte forløbet, skyldtes det især, at forældrene ikke kunne/ville være i rum med deres ekspartner, at forældrene ikke ønskede at involvere børnene i behandlingsforløbet, eller at forældrene ikke ønskede at indgå i gruppeforløbet. Derudover var der en del forældrepar, der selv valgte forløbet fra, eller som blev rådet til ikke at begynde, fordi den ene forælder fastholdt, at årsagen til samarbejdsvanskelighederne handlede om den anden

forælders forældrekompetencer – frem for kommunikationen og konflikten i sig selv.

1.3 Højkonflikte skilsmisser

Når forældre skilles, er de fleste i stand til selv at indgå aftaler og etablere et samarbejde omkring børnene. En del søger dog hjælp hos de familieretlige eller kommunale myndigheder, fordi der opstår konflikter, som de ikke selv kan løse. Her kan nogle af familierne løse konflikterne med et par samtaler, hvor de får hjælp til at indgå aftaler om børnenes samvær eller bopæl eller måske får rådgivning om, hvordan de tilrettelægger hverdagen og børnenes skift mellem forældrene, så børnene trives bedst muligt. Andre ender i en mere fastlåst situation, hvor kommunikationen mellem forældrene bliver sværere og sværere, og hvor forældrene gentagne gange må søge hjælp for at indgå aftaler og løse konflikter. Disse samlivsbrud kaldes typisk højkonflikte skilsmisser (Ottosen, Dahl & Boserup, 2017).

Vi har ikke et præcist overblik over antallet af familier, der løbende befinder sig i en højkonflikt skilsmissesituation. Ifølge Familieretshusets opgørelser fra 2021 opsøgte omkring 10.000 familier dette år Familieretshuset for at få behandlet en sag hos de familieretlige myndigheder. VIVEs analyser af disse familier viser, at 60 % af disse familier betegner deres konfliktniveau som højt, meget højt eller ekstremt højt (Dahl & Olsen, 2022).

Det høje konfliktniveau er et problem i sig selv, men derudover oplever en del af forældrene, der opsøger Familieretshuset, forskellige former for sociale og personlige problemer, der kan være medvirkende til konflikternes opståen og gøre det svært at løse konflikterne. Det kan være psykisk sygdom, misbrug af rusmidler, utilstrækkelig omsorg for børnene, fysisk vold eller psykisk vold. 67 % af forældrene i de familieretlige sager angiver selv, at mindst et af disse forhold er et problem for dem selv eller den anden forælder (Dahl & Olsen, 2022).

I Familieretshuset har man siden 2019 opdelt de indkomne sager efter, om der i sagerne optræder risikofaktorer, der belaster børnene. Hvis der ikke optræder risikofaktorer i sagen (ud over selve konflikten), sendes sagen ind i det såkaldte § 6-spor, hvor forældrene tilbydes konflikthåndterende indsats med henblik på selv at kunne indgå aftaler omkring børnene. Hvis der derimod optræder risikofaktorer i sagen, sendes den ind i § 7-sporet, hvor sagen udredes ved hjælp af fx oplysninger fra institutioner og skoler, med henblik på at familieretten kan træffe en afgørelse i sagen. I 2021 blev 47 % af de forældreansvarssager, der blev behandlet på mindst et møde, kategoriseret som § 7-sager, hvor der altså var væsentlige risikofaktorer for børnene – ud over selve

konflikten (VIVEs beregninger på baggrund af Familieretshusets registreringer fra 2021).

Det diskuteres løbende blandt praktikere og i offentligheden om og i hvilket omfang, der er tale om reelle risikofaktorer eller beskyldninger mellem forældrene, der skyldes det høje konfliktniveau og den dæmonisering, der ofte følger med en langvarig konflikt (Marcussen, Pedersen & Jakobsen, 2022). Dette er dog uhyre vanskeligt at afgøre, og vi må derfor nøjes med at konstatere, at en stor del af forældrene selv oplever, at der er gode grunde til deres indbyrdes konflikt, og at disse grunde samtidig udgør en væsentlige barriere for at løse de indbyrdes konflikter.

1.4 Læsevejledning

Resten af rapporten er opdelt i fire kapitler:

- Kapitel 2, der beskriver evalueringens datagrundlag, hvorefter de tre overordnede formål med evalueringen behandles i tre analysekapitler:
- Kapitel 3 beskriver forældre og børn ved forløbets start ved hjælp af spørgeskemadata, der suppleres med fokusgruppeinterviews med forældre og børn.
- Kapitel 4 beskriver forældrenes oplevelse af SOB og forældrenes oplevelse af deres udbytte af SOB ved hjælp af fokusgruppeinterviews med forældre og medarbejdere samt spørgeskemadata indsamlet ved forløbets afslutning.
- Kapitel 5 beskriver børnenes oplevelse af SOB og børns og forældres oplevelse af børnenes udbytte af SOB ved hjælp af fokusgruppeinterviews med børn og forældre samt forældrenes spørgeskemabesvarelser indsamlet ved forløbets afslutning.

2 Metode og datagrundlag

Evalueringsanalyser bygger på både kvantitative og kvalitative data, som er indsamlet undervejs i indsatsens pilot- og gennemførelsesfase, og omfatter:

- Kort spørgeskema besvaret af begge forældre ved opstart og afslutning af forløb
- Kvalitative fokusgruppeinterviews med forældre
- Kvalitative fokusgruppeinterviews med børn
- Kvalitativt dobbeltinterview med netværkspersoner
- Kvalitative fokusgruppeinterviews med fagprofessionelle, som har været involveret i indsatsen.

2.1 Spørgeskemadata

Til evalueringen af indsatsen er der udformet to korte spørgeskemaer, som besvares af begge forældre ved opstart og afslutning af forløb. Besvarelserne af disse to spørgeskemaer gør det muligt at undersøge familiernes relationer og trivsel henholdsvis før og efter deltagelse i Sammen om Børnene (SOB).

Opstartsspørgeskemaet afdækker faktuelle spørgsmål om familien, herunder hvor lang tid de nu skilte forældre dannede par, og hvor mange børn, de har sammen. Desuden afdækkes det bl.a., hvilken af de to forældre der er bopælsforælder, og hvem der har forældremyndigheden over barnet/børnene.

Såvel opstartsspørgeskemaet som det afsluttende spørgeskema indeholder spørgsmål om oplevet konfliktniveau og forældresamarbejde. Derudover er forældrene blevet bedt om at besvare spørgsmål om deres børns trivsel og samvær. Hvis forældrene har mere end et fælles barn, er de først blevet bedt om at besvare spørgsmål om deres ældste barn og derefter om deres yngste barn. I vurderingen af børnenes trivsel anvendes spørgsmål fra det validerede instrument SDQ, der er udviklet til at vurdere mental sundhed og identificere mistrivsel hos børn og unge i alderen 2-17 år. Spørgsmålsformuleringerne kan ses på SDQ-organisationens hjemmeside (<http://www.sdqinfo.org>; Goodman, 1997; 2001). I tillæg til spørgsmål vedrørende børnenes trivsel afdækker spørgeskemaerne forældrenes egen trivsel før og efter deres deltagelse i indsatsen. Endelig vurderer forældrene – i det afsluttende spørgeskema – det samlede udbytte af deltagelsen i SOB.

I spørgeskemaerne er forældrene blevet bedt om at angive eget og ekspartners fornavn, hvilket 1) muliggør kobling mellem forældrenes besvarelser af opstartsspørgeskemaet og det afsluttende spørgeskema og 2) kobling af besvarelser foretaget af tidligere partnere.

Det kvantitative data anvendes til at tegne et billede af de deltagende familiers baggrund, trivsel og udvikling undervejs i forløbet samt deres oplevede udbytte af indsatsen.

De fagprofessionelle tilknyttet indsatsen har været ansvarlige for uddeling og indsamling af spørgeskemaer, som herefter er overleveret til VIVE. Spørgeskemaerne er udleveret ved første og sidste gruppesamling. På grund af nedlukningen af landet som følge af covid-19-nedlukningerne i 2020, 2021 og 2022 blev enkelte af forløbene kortet ned eller omlagt til online-forløb undervejs. I disse tilfælde lykkedes det ikke de fagprofessionelle at indsamle slutskemaerne, hvorfor antallet af besvarede slutspørgeskemaer er lavere end antallet af besvarede startskemaer. Startspørgeskemaet er således besvaret af 58 af de 68 deltagende forældre, mens 34 forældre har besvaret slutspørgeskemaet. Der er i alt besvaret spørgsmål om 45 individuelle børn i startspørgeskemaet og 31 børn i slutskemaet.

Spørgeskemaerne er besvaret af lige mange mænd og kvinder. Data giver ikke mulighed for at vise, i hvilken grad de deltagende familier adskiller sig fra de familier, der er blevet tilbudt at deltage, da forældrene selv har haft mulighed for at melde sig til forløbet, og da der ikke er lavet systematiske registreringer af dem, der er blevet opfordret til at deltage.

Når vi sammenligner de forældre, der har besvaret begge spørgeskemaer, med de forældre, der kun har besvaret startspørgeskemaet, ligner de to grupper på de fleste parametre hinanden. Der er dog lidt flere af de, der har besvaret begge skemaer, der i startspørgeskemaet angiver, at der er eller har været problemer med psykisk eller fysisk vold i familien. Da antallet af deltagere og besvarelser af skemaet er lavt, handler forskellen på de forældre, der har besvaret startspørgeskemaet, og de forældre, der har besvaret slutspørgeskemaet, dog om få personer.

De kvantitative analyser er således baserede på relativt få besvarelser og på grund af frafaldet mellem første og andet spørgeskema forbundet med en del usikkerhed. Det gælder især, når vi analyserer udviklingen i børnenes trivsel, hvor vi er nødsaget til kun at bruge den ene forælders besvarelse for ikke at medtage det samme barn to gange. Her bygger de kvantitative resultater derfor på 19 individuelle forældres besvarelser om 31 børn.

Der er lavet χ^2 -signifikanstest på alle krydstabelanalyser. På grund af det lave antal deltagere er selv relativt store statistiske forskelle dog statistisk insignifikante på både et 95-%'s og et 90-%'s niveau. I rapporten vises relevante statistiske forskelle i figurer, hvis de er på mindst 10 procentpoint.

I tillæg til spørgeskemaundersøgelsen er der som led i evalueringen af indsatsen gennemført fokusgruppeinterview med såvel forældre, børn, netværkspersoner og fagprofessionelle.

2.1.1 Fokusgruppeinterview med forældre

Der er gennemført fem fokusgruppeinterview med deltagelse af i alt 19 forældre, der har været med i SOB i efteråret 2020 og efteråret 2021. De første to fokusgruppeinterview med forældre blev gennemført i februar 2021 efter Center for Familieudviklings gennemførelse af det andet forløb i København, mens de øvrige tre blev gennemført i januar 2022 efter gennemførelsen af de sidste forløb i Aarhus Kommune og hos Center for Familieudvikling i København.

Som følge af covid-19-nedlukningen blev tre af interviewene gennemført over Zoom, mens de øvrige to var mulige at gennemføre med fysisk fremmøde.

Sammensætningen af fokusgrupperne har været forskellig. Således har vi både afholdt fokusgruppeinterview, hvor både mødre og fædre deltog, og fokusgruppeinterview, hvor henholdsvis kun mødre og kun fædre har deltaget. I alle tilfælde har ekspartnere dog været delt op, sådan at forældre, der tidligere har dannet par, ikke har deltaget i samme fokusgruppeinterview. Opsplitningen af ekspartnere er gjort for at imødekomme potentielt ubehag ved som forælder at skulle forholde sig til og udtale sig om forældresamarbejdet, oplevet konfliktniveau og syn på egen og ekspartners engagement i forløbet med tilstedeværelse af sin ekspartner.

Alle 36 forældre, der havde deltaget på det første hold i efteråret 2020 og de to sidste hold i efteråret 2021, er blevet tilbudt at deltage i fokusgruppeinterviewene. Godt halvdelen takkede ja – heraf 11 mænd og 8 kvinder. På to af forløbene deltog begge ekspartnere i hvert deres fokusgruppeinterview, mens det i det sidste forløb kun var muligt at gennemføre et fokusgruppeinterview med den ene forælder i fire af de par, der havde deltaget i SOB. Blandt deltagerne i fokusgruppeinterviewene har der både været forældre med meget højt konfliktniveau og et mere moderat konfliktniveau. Derudover er der både deltagere med en positiv oplevelse af SOB-forløbet og deltagere, der forholder sig kritisk til SOB-forløbet.

Fokusgruppeinterviewene med forældre har både berørt indsatsens indhold og rammer. Således har vi bl.a. spurgt til forældrenes oplevelser af de forskellige elementer i forløbet, ligesom den anvendte interviewguide har rummet spørgsmål om varighed af de enkelte gruppegange og forløbet i sin helhed samt balancen mellem de forskellige måder at arbejde på (snak i plenum, oplæg, hjemmeopgaver mv.).

Interviewene har samlet haft til formål at afdække forældrenes motivation for deltagelse, deres oplevelser af selve forløbet samt deres vurdering af udbyttet af indsatsen. I tillæg har vi bedt forældrene forholde sig til børnenes deltagelse i børnegruppen, og i hvilken grad familiens samlede deltagelse har medført positive forandringer i familiens hverdagsliv og for børnenes trivsel.

2.1.2 Fokusgruppeinterview med børn

Der er gennemført tre fokusgruppeinterview med deltagelse af i alt 9 børn i alderen 6-12 år. To af fokusgruppeinterviewene blev, grundet covid-19-nedlukninger, gennemført over Zoom, mens det tredje blev gennemført med fysisk fremmøde.

Fokusgruppeinterviewene er gennemført med fokus på og udgangspunkt i de aktiviteter og øvelser, som børnene har været igennem under deres deltagelse i SOB. I tillæg har vi også mere generelt spurgt til betydningen af mødet med andre børn, hvis forældre har et konfliktfyldt samarbejde, ligesom vi har bedt børnene om – med deres egne ord – at beskrive deres oplevelser af at være barn i en højkonflikt skilt familie. Endelig har interviewguiden rummet spørgsmål, der indkredser, hvorvidt børnene har oplevet en forbedring i deres forældres kommunikation og samarbejde.

2.1.3 Fokusgruppeinterview med netværkspersoner

Der er gennemført et enkelt dobbeltinterview med deltagelse af 2 personer, der har fungeret som støtte-/netværksperson til forældre, der har deltaget i SOB.

Interview med netværkspersoner indgik ikke som en del af det oprindelige evalueringsdesign. Grundet netværkspersonernes centrale og aktive rolle i indsatsen, inkl. gennemførelsen af aktiviteter kun for netværkspersoner, blev der dog truffet beslutning om at gennemføre et fokusgruppeinterview med netværkspersoner. Dette har gjort det muligt at supplere betragtninger om netværkspersonernes rolle fremsat af de interviewede forældre og fagprofessionelle med udtalelser og erfaringer fra netværkspersoner selv.

Fokusgruppeinterviewet med netværkspersoner var struktureret over følgende, overordnede temaer: Oplevelser af forløbet, refleksioner over rollen som netværksperson både undervejs i forløbet og på sigt, forældrenes og børnenes udbytte af forløbet samt tanker om SOB som tilbud til højkonflikte skilsmisefamilier.

2.1.4 Fokusgruppeinterview med fagprofessionelle tilknyttet indsatsen

Som led i evalueringen har vi endelig gennemført interview med fagprofessionelle, som har været involveret i indsatsen. I alt er 11 fagprofessionelle, fordelt på to fokusgrupper, blevet interviewet. Blandt de interviewede er både fagprofessionelle, som har været tilknyttet forældregruppen, og fagprofessionelle, som har været tilknyttet børnegruppen. Der er gennemført ét fokusgruppeinterview med fagprofessionelle fra Center for Familieudviklings afdeling i København og ét med fagprofessionelle, som har været involveret i indsatsen i Aarhus Kommune.

Fokus for de to gennemførte interview har været at afdække de erfaringer, som de fagprofessionelle har gjort sig undervejs i projektets pilot- og gennemførelsesfase. Vi har bl.a. spurgt ind til mødet med forældre og børn, erfaringer i forhold til at levere undervisningen samt gennemføre øvelser og aktiviteter, de fagprofessionelles oplevelser af forældrenes og børnenes motivation og engagement samt vurderinger af familiernes udbytte af indsatsen. Formålet har desuden været at opnå indblik i eventuelle tilpasninger af indsatsens rammer og indhold samt perspektiver i forhold til videreførelse af indsatsen.

2.1.5 Bearbejdning og analyse af det kvalitative datamateriale

Alle interview er med interviewdeltagernes tilladelse blevet optaget på bånd. Der er udarbejdet fyldestgørende referater af alle interview indeholdende passager, der er ordret transskriberet. Interviewene er kondenseret og kodet med afsæt i de anvendte interviewguides tematiske struktur. Denne kodningsproces har dannet afsæt for evalueringens analytiske afsnit.

Alle interviewpersoner er anonymiseret i rapporten, og samtlige personhenførbare oplysninger er ændret eller udeladt.

3 De deltagende familier

I dette kapitel beskriver vi antallet af deltagere holdt op imod forventningen og belyser derudover familiernes udgangssituation. Vi inddrager såvel det kvantitative som det kvalitative datamateriale og tager således både udgangspunkt i forældrenes besvarelser af opstartsspørgeskemaet og de gennemførte interviews. Kapitlet har samlet til formål at give et indtryk af de udfordringer, som præger de ikke-samboende familiers liv forud for opstart i SOB. Vi belyser baggrund og motivation for deltagelse samt familiernes forventninger til udbytte af forløbet.

3.1 Antallet af deltagere

Den oprindelige forventning var, at man henover en 3-årig periode ville kunne gennemføre 12 forløb for ca. 144 forældre og 125 børn i Center for Familieudvikling i København samt i Aarhus og Roskilde Kommune. På grund af covid-19-nedlukningen og vanskeligheder med at rekruttere var Roskilde Kommune dog nødt til helt at droppe at gennemføre SOB, mens Aarhus Kommune måtte skære antallet af gennemførte forløb ned fra de planlagte fire til to forløb.

I alt blev forløbet derfor gennemført to gange i Aarhus med deltagelse af i alt 11 familier og fire gange i København med deltagelse af 23 familier. Sammenlagt har 68 forældre og 41 børn deltaget i forløbet i perioden 2020-2022.

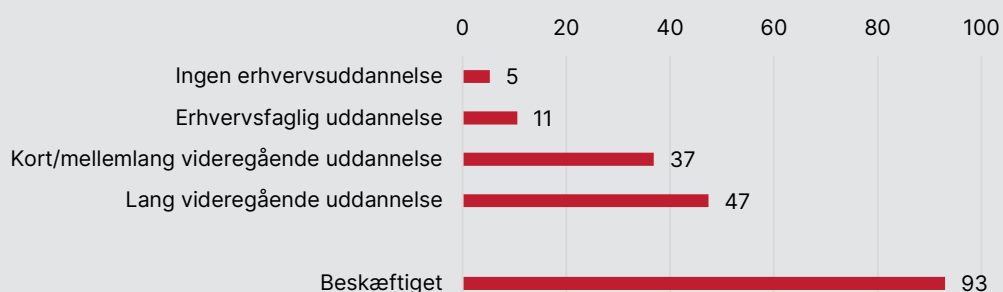
På nær en familie har alle de familier, der har deltaget i de to indledende samtaler, gennemført hele SOB-forløbet.

3.2 Familiernes socioøkonomiske ressourcer og familiesituation

De deltagende forældre er sammenlignet med andre forældre, der møder det familieretlige system, bedre stillede i forhold til uddannelse og beskæftigelse. Figur 3.1 viser således, at 47 % af de deltagende forældre har en lang videregående uddannelse (minimum 5 år), og at kun 5 % ikke har uddannelse ud over gymnasieniveau. Til sammenligning havde 17 % af forældre, der i 2021 fik behandlet en forældremyndigheds-, bopæls- eller samværssag i Familieretshuset, en lang videregående uddannelse, mens 11 % af forældre med sager i Familieretshuset ikke havde uddannelse over gymnasieniveau (Dahl & Olsen,

2022). Derudover ser vi, at 93 % af forældrene, der deltager i SOB, er i beskæftigelse. Til sammenligning er 73 % af forældre med sager i Familieretshuset i 2021 i beskæftigelse (Dahl & Olsen, 2022).

Figur 3.1 Forældrenes uddannelsesniveaue og beskæftigelse. Procent

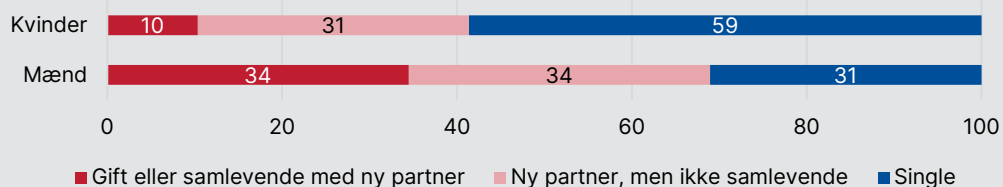

Anm.: N = 58.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

De deltagende mænd og kvinder befinder sig ved opstarten af SOB i forskellige livssituationer. Således viser Figur 3.2, at 34 % af mændene er gift eller samlevende med en ny partner mod 10 % af kvinderne. Samtidig ser vi, at 59 % af kvinderne er singler mod 31 % af mændene.

Figur 3.2 Forældrenes samlivssituation ved SOB-forløbets start, fordelt på forældrenes køn. Procent

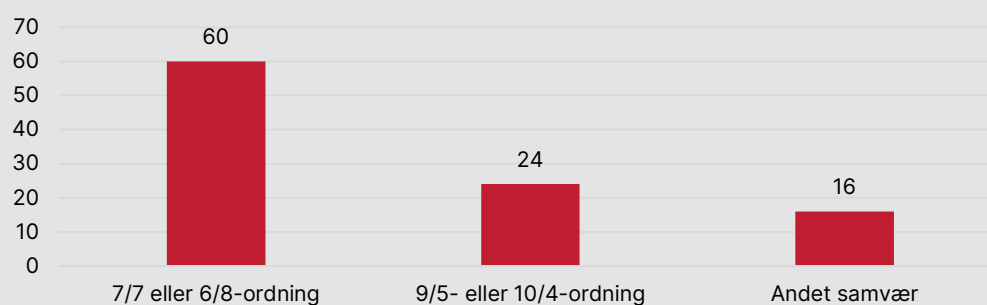

Anm.: N = 58. Forskellen er signifikant. P = 0,043.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

I 60 % af de familier, der deltager i SOB, bor børnene lige meget eller næsten lige meget hos begge forældre. En fjerdedel praktiserer en 9/5-ordning eller en 10/4-ordning, hvor børnene primært bor hos den ene forælder, mens 16 % har andet samvær (fx weekend- eller dagssamvær). Andelen med deleordning i deltagergruppen er betydeligt højere end blandt familier med sager i Familieretshuset (15 % med deleordning) og væsentligt højere end blandt den brede gruppe af ikke-samboende familier (37 % med deleordning) (Dahl & Olsen, 2022; Dahl, 2018).

Figur 3.3 Børnenes samværsordninger før SOB. Procent

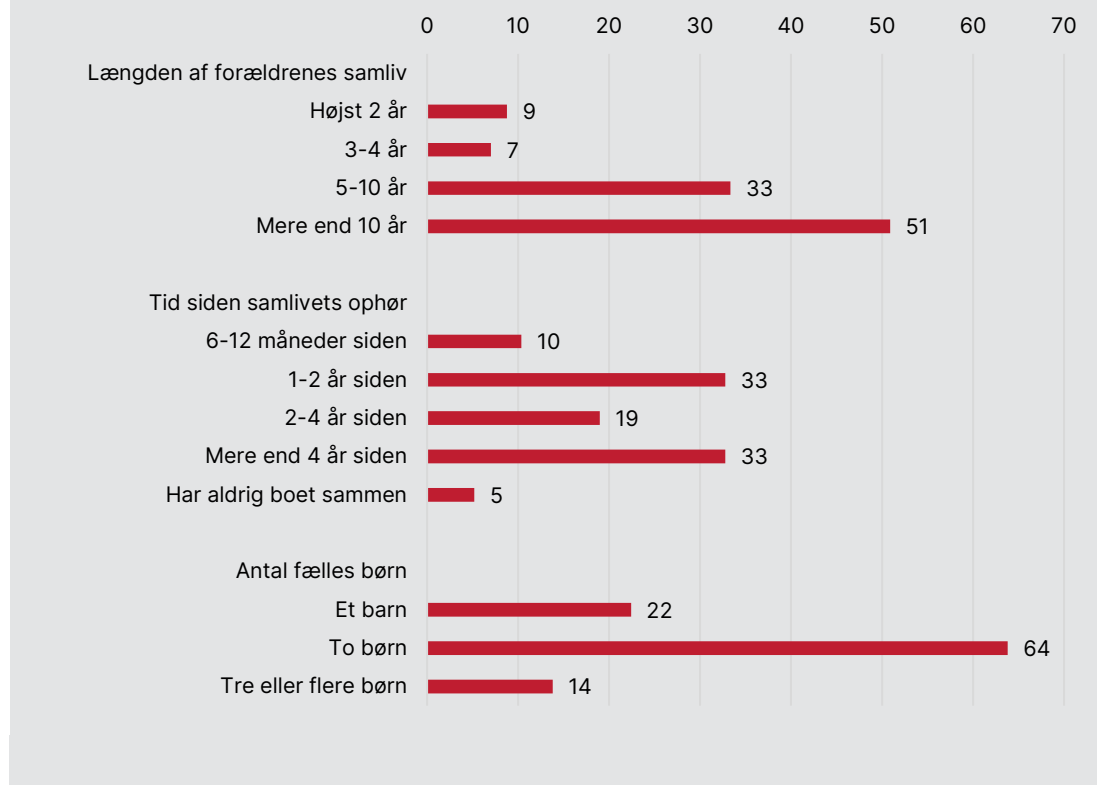
Anm.: N = 50 børn.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

3.2.1 Forældrenes fælles samliv

Halvdelen af forældrene har dannet par i mere end 10 år, før de gik fra hinanden, og derudover har en tredjedel levet sammen i 5-10 år. Det viser Figur 3.4, som også viser, at halvdelen af de deltagende forældre ikke har boet sammen de seneste 2 år, mens 10 % er gået fra hinanden inden for det seneste år. Knap to tredjedele af forældrene har to fælles børn. En lille fjerdedel har et enkelt barn, mens 14 % har tre eller flere fælles børn.

Figur 3.4 Længden af forældrenes samliv, tid siden samlivets ophør og antal fælles børn. Procent

Anm.: N = 58.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Spørgeskemaundersøgelsen viser derudover, at alle forældreparrene har fælles forældremyndighed over børnene, og at det i 80 % af familierne er moren, der aktuelt er bopælsforælder for alle børnene i familien.

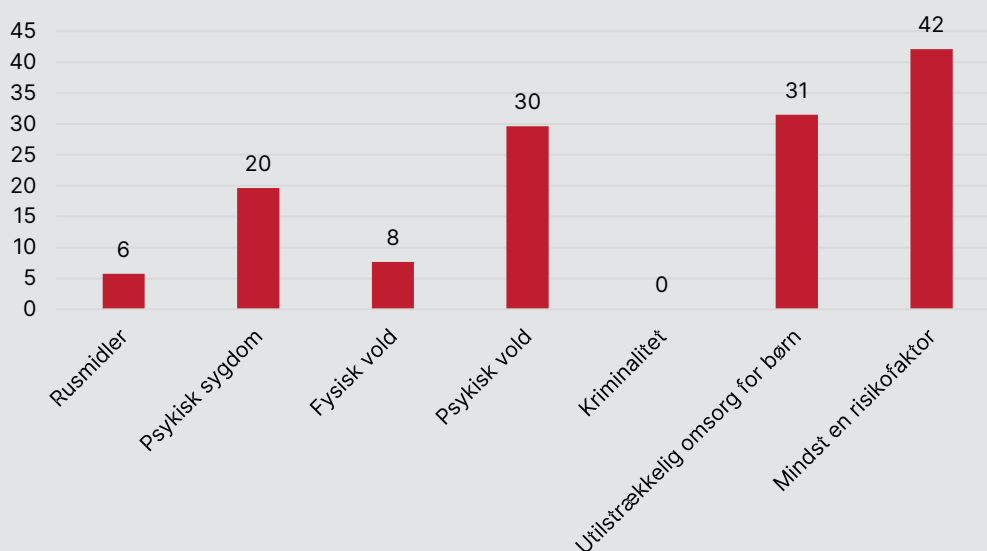
To tredjedele af familierne har været i kontakt med Familieretshuset inden for det seneste halve år – i alt har 9 ud af 10 været i kontakt med Familieretshuset. Næsten halvdelen har derudover været i kontakt med familieretten.

3.2.2 Risikofaktorer i familien

Figur 3.5 viser, at næsten en tredjedel af forældrene oplever, at psykisk vold er et problem i relationen mellem dem selv og den anden forælder, og at samme andel oplever, at der er problemer med utilstrækkelig omsorg for børnene hos den ene eller den anden forælder. Derudover oplever en femtedel, at

psykisk sygdom er et problem for dem selv eller den anden forælder. Samlet set oplever 42 % af forældrene et af disse problemer, hvilket er noget lavere end blandt den samlede gruppe af forældre med sager i Familieretshuset, hvor 67 % oplever mindst en af de angivne risikofaktorer (Dahl & Olsen, 2022). I begge undersøgelser er det op til forældrene selv at definere, hvad de oplever som psykisk sygdom, psykisk vold eller utilstrækkelig omsorg, og det er derfor ikke sikkert, at den anden forælder eller personer med kendskab til familien genkender billedet af forældrenes oplevede vanskeligheder.

Figur 3.5 Andelen af forældre, der oplever forskellige problemer i relationen til den anden forælder. Før SOB. Procent

Anm.: N = 58.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

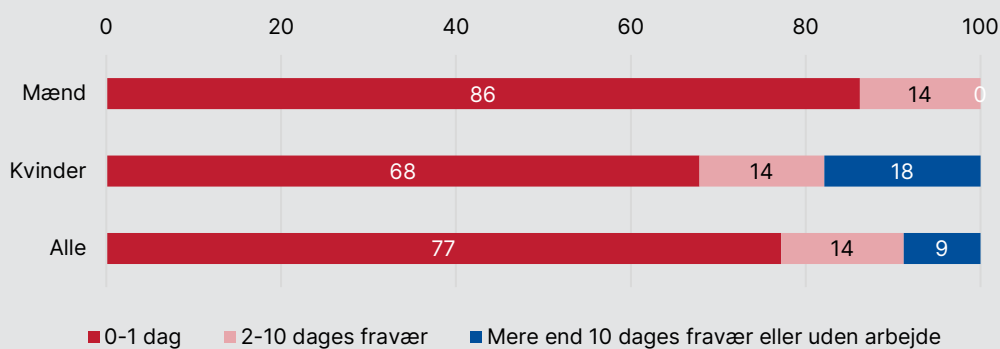
3.3 Forældres og børns individuelle trivsel

3.3.1 Forældrenes trivsel

Figur 3.6 viser, at de mandlige deltagere i lidt lavere grad end kvinderne har været fraværende fra arbejde, måneden før de begyndte i SOB, idet 86 % af mændene højst har været fraværende en dag mod 68 % af kvinderne. Igen tyder tallene på, at deltagerne i SOB er mindre belastede end den samlede

gruppe af forældre med sager i Familieretshuset, idet 63 % af forældre, der har været igennem en sag i Familieretshuset, angiver, at de højst har været fraværende en enkelt dag fra deres arbejde eller uddannelse – mod 77 % af forældrene i SOB.

Figur 3.6 Forældrenes arbejdsfravær måneden før deltagelsen i SOB, fordelt på forældrenes køn. Procent

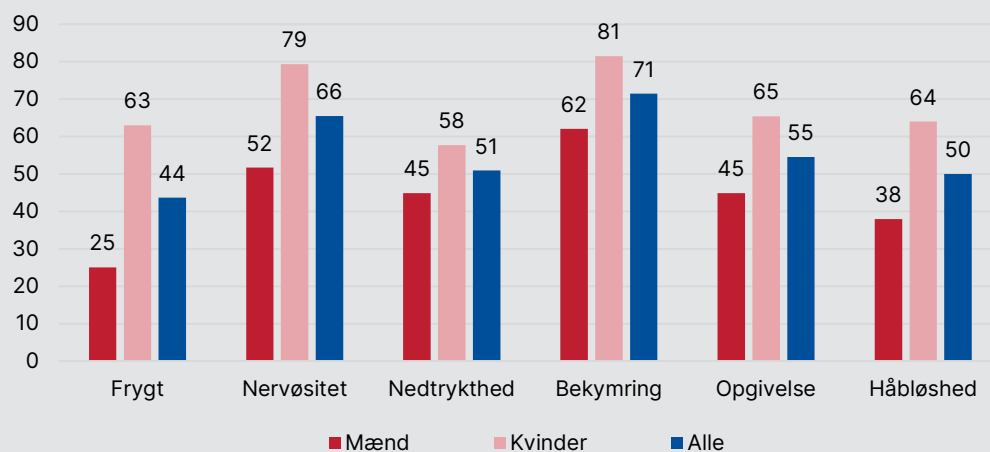

Anm.: N = 58. Forskellen er ikke signifikant.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

En del af forældrene oplever et eller flere tegn på mistroivsel, da de påbegynder forløbet i SOB. Igen ser vi flere kvinder end mænd, der i mindre eller større omfang angiver, at de oplever fx nervøsitet (79 % af kvinderne mod 52 % af mændene) eller bekymring (81 % af kvinderne mod 62 % af mændene). På dette punkt ligner forældrene i SOB andre forældre, der har sager hos Familieretshuset (Dahl & Olsen, 2022).

Figur 3.7 Forældrene, der i mindre eller større grad oplever tegn på psykiske mistrivsel, fordelt på forældrenes køn. Før SOB. Procent

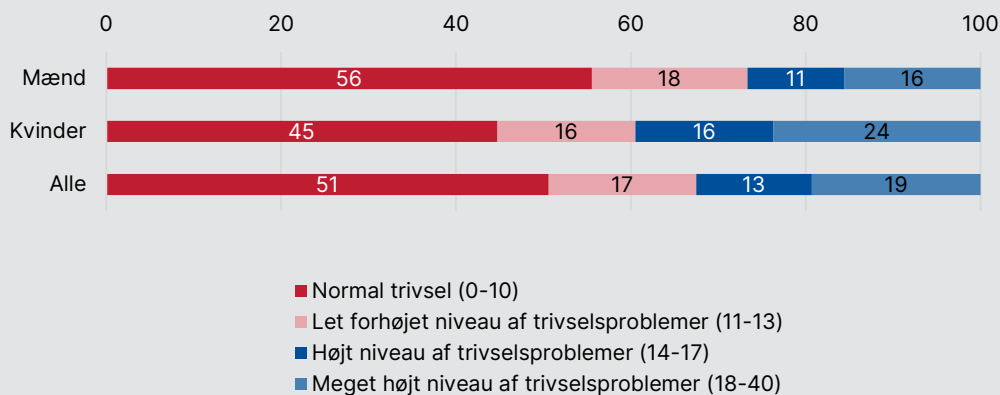
Anm.: N = 58. Forskellen er signifikant, hvad angår frygt ($p = 0,034$). Ellers insignifikante forskelle.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

I spørgeskemaundersøgelsen er børnenes trivsel blevet målt ved hjælp af det validerede instrument Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), der består af 25 spørgsmål om indadvendte og udadvendte adfærdsproblemer – samt et supplerende spørgsmål om, hvorvidt forældrene er bekymrede for deres barn, og et åbent felt, hvor forældrene kunne uddybe deres besvarelse. Forældrene har haft mulighed for at udfylde skemaet for to børn. Hvis mere end to børn har deltaget i SOB, har de besvaret et skema for henholdsvis deres ældste og yngste barn, der har deltaget i SOB.

Ved opstarten af SOB scorer halvdelen af forældrene, som Figur 3.8 viser, deres børns trivsel inden for normalområdet, hvor 83 % af børn i Danmark i øvrigt befinder sig (sdqinfo.org). 17 % angiver, at barnet har lette trivselsproblemer. 13 % angiver, at barnet har et højt niveau af trivselsproblemer. Mens 19 % af forældrene angiver, at barnet har et meget højt niveau af trivselsproblemer. Analyserne viser, at kvinderne scorer barnet til lidt flere trivselsproblemer end mændene – dog ikke statistisk signifikant. Trivslen blandt børnene, der deltagere i SOB, ligner trivslen hos børn, der er involveret i en sag ved Familieretshuset, hvor vi ligeledes finder relativt mange børn, der scorer uden for normalområdet (Dahl & Olsen, 2022).

Figur 3.8 Børnenes trivsels- og adfærdsvanskeligheder målt med SDQ-instrumentet og inddelt efter danske normtal, fordelt på forældrenes køn. Før SOB. Procent

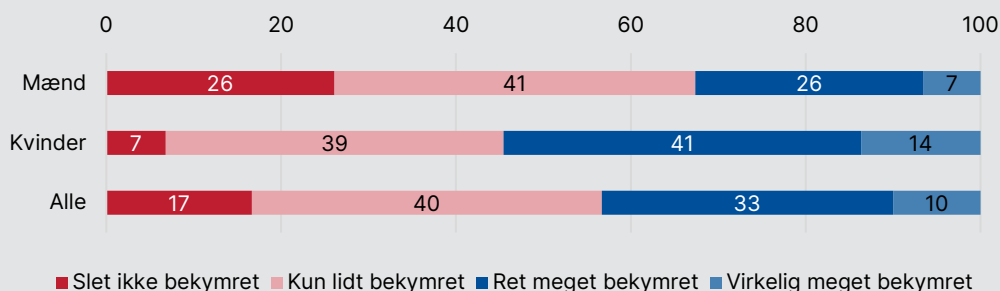

Anm.: N = 45 børn. Forskellen er ikke signifikant.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Når vi som opfølgning spørger til forældrenes grad af bekymring for deres børn, genfinder vi billedet af, at kvinderne er lidt mere bekymrede end mændene. Figur 3.9 viser således, at 55 % af kvinderne er 'ret meget bekymrede' eller 'virkelig meget bekymrede' for børnenes trivsel mod 33 % af mændene.

Figur 3.9 Forældrenes grad af bekymring for deres børn, fordelt på forældrenes køn. Før SOB. Procent

Anm.: N = 46 børn. Forskellen er ikke signifikant.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Børnenes trivselsproblemer handler både om emotionelle problemer, udadreagerende adfærd, problemer med kammerater og vanskeligheder med at sidde stille og koncentrere sig. I spørgeskemaet uddyber nogle af forældrene børnenes vanskeligheder som i følgende citat:

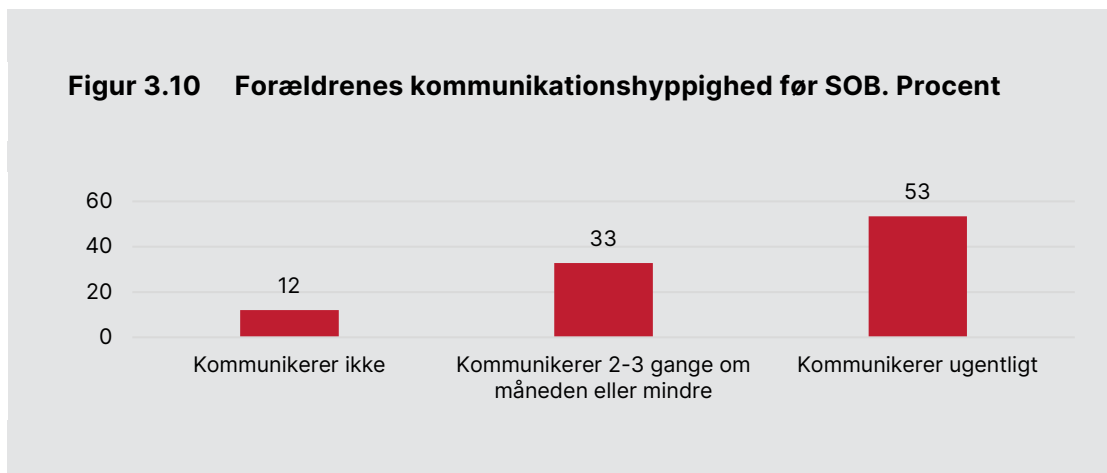
Min søn vender alting indad. Han er slet ikke udadreagerende. Han melder sig ofte ud af nye situationer og er bange for at fejle. Han åbner sig ikke nemt for voksne, men på hans skole har han en god relation til sine lærere. Han holder sig dog meget for sig selv.

For nogle af børnene har mistvivlen ført til, at enten skole eller kommune har rettet henvendelse til forældrene med en bekymring vedrørende barnets trivsel, mens andre primært viser deres mistvivsel i hjemmet.

Når forældrene i fokusgruppeinterviewene skal angive årsager til deres børns manglende trivsel, peger nogle forældre på den indbyrdes forældrekonflikt som primær årsag til barnets begrænsede trivsel, mens andre vurderer, at barnets mistvivsel primært skyldes ekspartnerens måde at agere på eller særlige forhold og vilkår, der på negativ vis præger barnets hverdagsliv hos den anden forælder.

3.4 Forældrenes kommunikation, konfliktniveau og samarbejde

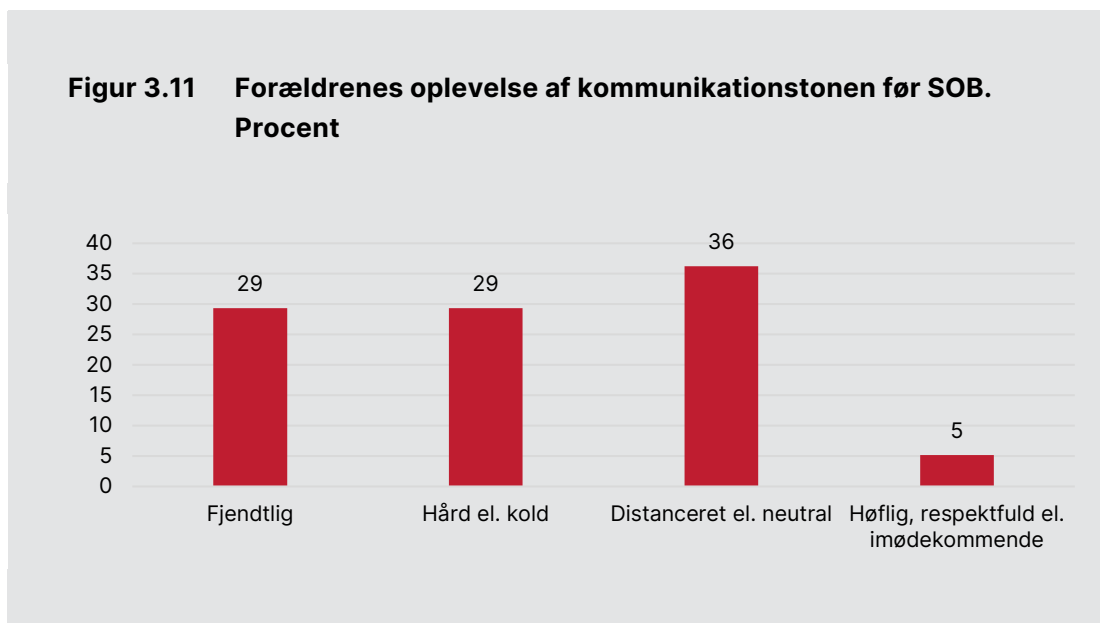
Halvdelen af forældrene, der deltager i SOB, kommunikerer, som Figur 3.10 viser, med hinanden hver uge, mens en tredjedel er i kontakt med hinanden 2-3 gange om måneden eller mindre. 12 % kommunikerer slet ikke.

Anm.: N = 58.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Figur 3.11 og 3.12 viser, at konfliktniveauet er højt og kommunikationen svær. 29 % af forældrene oplever således, som Figur 3.11 viser, at kommunikationen med ekspartneren er fjendtlig. Samme andel oplever, at tonen er hård eller kold, 36 % betegner tonen som distanceret, neutral eller høflig, mens 5 % oplever, at den er høflig, respektfuld eller imødekommende.

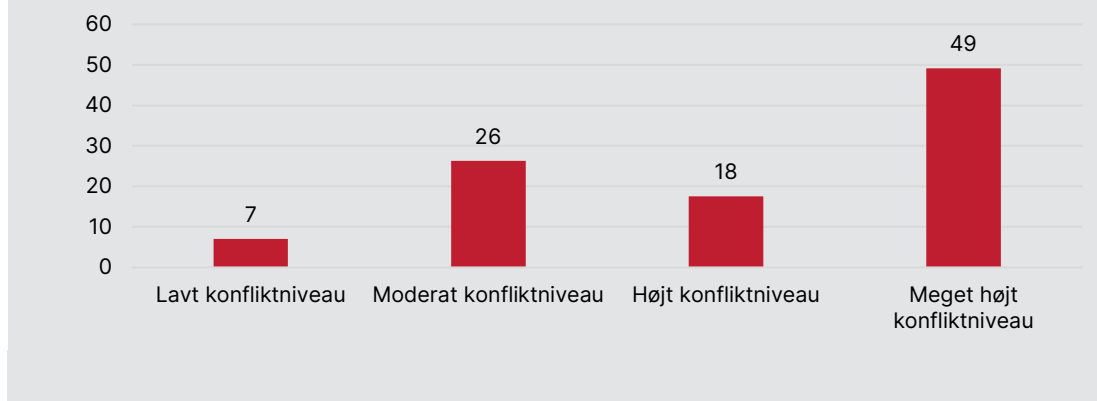

Anm.: N = 58.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Videre viser Figur 3.12, at 49 % af forældrene ved begyndelsen af forløbet oplever, at de har et meget højt konfliktniveau, mens 18 % oplever, at konfliktniveauet er højt. En fjerdedel oplever konfliktniveauet som moderat, mens 7 % oplever et lavt konfliktniveau.

Figur 3.12 Forældrenes oplevelse af konfliktniveauet før SOB. Procent

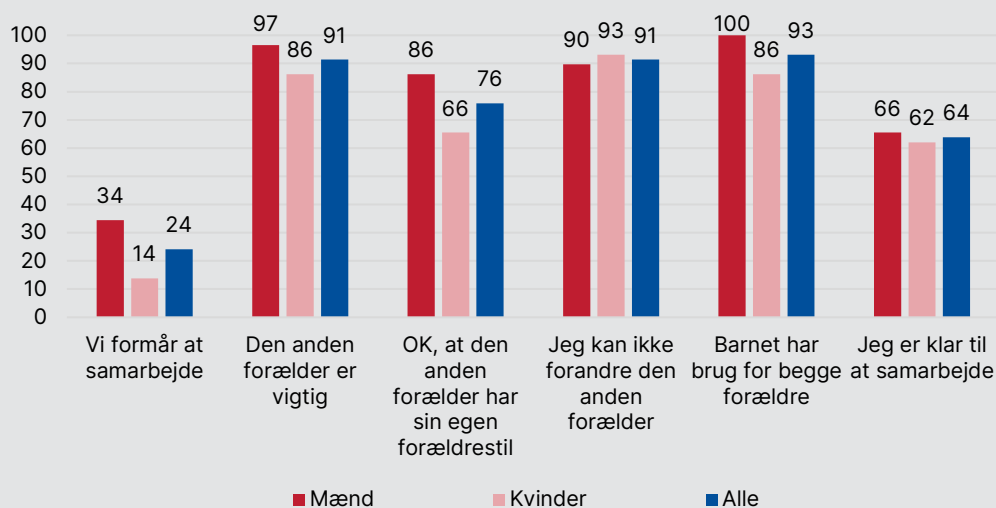
Anm.: N = 58.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Generelt er 9 ud af 10 forældre, som Figur 3.13 viser, enige i, at den anden forælder er vigtig for deres barn, og at barnet har brug for begge forældre. Der er også stor enighed om, at forældrene ikke har mulighed for at forandre den anden forælder, mens lidt færre, 76 %, er enige i, at det er OK, at den anden forælder har sin egen måde at være forælder på. Ved begyndelsen af SOB-forløbet angiver 64 % af forældrene, at de er klar til at samarbejde, men kun 24 % oplever, at de aktuelt er i stand til at samarbejde omkring det vigtigste i deres børns liv.

Her ser vi nogle tydelige kønsforskelle, idet mændene ser mere positivt på det aktuelle samarbejde og er mere positivt indstillede overfor, at den anden forælder har en anden måde at være forælder på, end kvinderne gør. Derudover er mændene i højere grad end kvinderne enige i, at den anden forælder er vigtig, og at barnet har brug for begge forældre.

Figur 3.13 Forældrenes indstilling til samarbejde og anerkendelse af den anden forælder, fordelt på forældrenes køn. Før SOB. Procent

Anm.: N = 58. Ingen af forskellene er signifikante.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Mønstrene i spørgeskemaundersøgelsen genfindes i de kvalitative fokusgrupeinterviews, hvor forældrene selv sætter ord på deres oplevelse af samarbejdet og konfliktniveauet. I det følgende fortæller en forælder om sin oplevelse af situationen forud for deltagelse i SOB:

Min eksmand og jeg havde et meget højt konfliktniveau. (...) Vi har været gift i 20 år, og de sidste år har det været rigtig svært. (...) Vores kommunikation gik kun igennem advokater. Det var helt i frostvejr. Det er meget svært, for jeg var så vred på min eksmand, og jeg kunne næsten ikke holde ud at tænke på at skulle sidde sammen med ham.

Omdrejningspunktet for konflikten i forældresamarbejdet handler fx om konkrete uenigheder om samværsordningen eller praktiske aftaler omkring skiftedage. Andre beskylder hinanden for utilstrækkelig omsorg for børnene eller manglende evne til at se egen andel i det konfliktfulde forældresamarbejde. Samlet set tegner forældrenes beskrivelser et billede af, at situationen, forud for deltagelsen i SOB, for flertallets vedkommende opleves som udsigtsløs,

fastlåst og drænende. På trods af højt konfliktniveau og nogle deltageres følelse af håbløshed, viser både fokusgruppeinterviewene og spørgeskemaundersøgelsen i det følgende afsnit, at forældrene ved opstarten gør sig forhåbninger om, at deltagelsen i SOB vil medføre en positiv forandring både for forældresamarbejdet og for børnenes trivsel.

3.5 Forældrenes motivation for deltagelse

3.5.1 Ønske om bedre børnetrivsel

Både spørgeskemadata og fokusgruppeinterviews vidner om, at børnenes (mis)trivsel udgør den primære, motiverende faktor for forældrenes deltagelse i SOB – snarere end selve relationen og samarbejdet med den anden forælder, som en del af forældrene derfor ser som et middel snarere end som et mål i sig selv. I følgende citat fra spørgeskemaundersøgelsen, sætter en forælder ord på sine forhåbninger til deltagelsen:

Jeg håber på at forbedre samarbejdet og få nogle redskaber til at holde børnenes trivsel i centrum, når vi forældre kommunikerer. Jeg vil også gerne høre mere om mit barns tanker og følelser omkring skilsmissen, konflikten og det at være delebarn. Så vi alle kommer videre fra konfliktsituationen!

Som spørgeskemabesvarelsene viste i Figur 3.13, har de fleste af deltagerne i SOB en grundlæggende forståelse af, at begge forældre er vigtige i deres barns liv. Selvom forældrene ikke altid selv ønsker en relation til den anden forælder, er nogle af forældrene i deres spørgeskemabesvarelser motiverede af at forbedre barnets forhold til den anden forælder og øge barnets lyst til at komme på samvær.

I fokusgruppeinterviewene giver flere forældre dog også udtryk for, at de ikke har en forventning om, at samarbejdet med den anden forælder forbedres, men at de håber på, at både de selv og barnet kan få nogle redskaber, som kan hjælpe dem i deres individuelle forsøg på at skærme børnene mod forældrekonflikterne og hjælpe børnene i deres følelsesmæssige bearbejdning af skilsmissen og konflikterne mellem forældrene. En mor fortæller således:

Det var ikke for min skyld, men for mine børns. Jeg havde ikke sagt ja, hvis der ikke var en børnegruppe. Jeg har det sådan, at min og fars kommunikation ikke kan fixes på et kursus. Ikke fordi jeg ikke vil, men det kan den bare ikke. Så mit udgangspunkt var ungerne – at der var noget i det for dem.

3.5.2 Ønske om at forbedre samarbejde og kommunikation

Forældrene varierer således i, hvorvidt de selv påtager sig en del af ansvaret for det dårlige samarbejde og barnets manglende trivsel eller primært/udelukkende placerer ansvaret hos den anden forælder. Forældrene varierer derfor også i, hvorvidt de mener, at SOB kan hjælpe dem selv til at ændre adfærd og dermed rette op på det dårlige samarbejde, eller om det udelukkende er eks-partneren, der skal have hjælp og ændre adfærd. En forælder, der anerkender, at begge forældre har et ansvar for deres konfliktfyldte og fastlåste forældre-samarbejde, udtaler således:

Jeg snakkede med mit barns far, og vi blev enige om at få hjælp udefra, som kunne se det mere neutralt. Vi havde brug for sparring og kunne mærke, at samarbejdet var på vej nedad. Vi havde brug for et frisk pust og nye øjne for at komme videre i samarbejdet. Jeg vidste ikke, at SOB fandtes, så det var barnets far, der tog teten og tog kontakten og fik sat tingene i gang.

Disse forældre, der altså anerkender, at de selv har et medansvar for konflikterne, giver udtryk for, at de ikke selv – i tilstrækkelig grad – før SOB-forløbet var i stand til at forstå dynamikkerne i deres indbyrdes konflikter og samarbejde, og at de derfor har brug for ekspertviden, nye redskaber og spejling i andre forældre i samme situation for at nuancere deres egne forståelser og opfattelser og finde nye måder at håndtere hverdagen på. En far udtaler:

Det startede med vores ældste barn, som ikke havde det godt. Vi kunne ikke blive enige om hvorfor, men blev gennem projektet opmærksomme på, at det kunne være samarbejdet mellem os, som var grunden til det. Da vi hørte om projektet, tænkte vi positive ting og var nysgerrige på, om vi kunne lære noget, hørte fra andres erfaringer – om der var kloge hoveder, som kunne sige noget, vi kunne bruge. Både andre forældre og eksperter.

For flere forældres vedkommende gør det sig gældende, at de har været motiverede af muligheden for at tale om det konfliktfulde forældresamarbejde med en person, der ikke er involveret i konflikten, og som kan se situationen "udefra". En far fortæller eksempelvis, at han – med egne ord – har søgt efter "en voksen" at tale med:

Vi kom ind, fordi barnets mor og jeg havde svært ved samarbejde i et stykke tid. Jeg fik langt om længe overtalt mor til, at vi skulle snakke med "en voksen" om det. Det blev så i Sammen om Børnene.

Det er et gennemgående tema i interviewene, at mange forældre indledningsvist og undervejs i forløbet efterspørger en neutral tredjepart, der er i stand til at hæve sig over den specifikke konflikt og anvise en retning for et forbedret forældresamarbejde.

3.5.3 Sidste udvej inden Familieretshuset

Flere af familierne oplever et behov for støtte til at håndtere deres samarbejde, men ønsker at løse samarbejdskonflikten uden at involvere de familieretlige myndigheder i Familieretshuset og familieretten – eller kommunen. Det er typisk forældrepar, hvor den indbyrdes kommunikation ikke er helt ophørt, men hvor samarbejdsvanskelighederne er fastlåste:

Mit barns far og jeg har altid haft sindssygt svært ved samarbejde. Det har eskaleret de senere år, hvor vores barn har haft sværere og sværere ved at skulle hjem til far. Vi har ikke sager i Familieretshuset og har aldrig haft det. Han har holdt fast i, at jeg ikke måtte henvende mig til kommunen. Det skulle vi måske have gjort. Det var gået helt i hårdknude, fordi vores barn ikke ville på samvær, og det er barnets far, der ender med at tage kontakt til kommunen, som derefter henviste os hertil. Vi var begge villige til at prøve det, for at det kunne gøre det bare lidt bedre for vores barn.

Som denne mors udtalelse giver et indtryk af, er forældrenes motivation også præget af en vis ængstelighed forbundet med at involvere myndighederne i familiens problemer. Morens udtalelse er også eksempel på, hvordan SOB af en del forældre opfattes som en "sidste udvej" inden Familieretshuset og som et mindre indgribende alternativ til et forløb i Familieretshuset eller familieretten.

3.5.4 Opfordret eller presset til deltagelse af kommune, Familieretshuset eller familieretten

Endelig er der også forældre, der deltager i SOB, fordi kommunen eller Familieretshuset kræver, at de deltager for at ville viderebehandle deres sag. I disse tilfælde er der typisk en forælder, der reelt ønsker at deltage, mens den anden føler sig presset til at deltage eller ser SOB som noget, der skal overstås for at komme videre med sagen i Familieretshuset, familieretten eller kommunen. En forælder fortæller:

Dommeren bad os tage kurset, da de havde gode erfaringer med SOB. Jeg gik kun med til at deltage i SOB betinget af, at intet slipper

ud og citeres i retssagen, medmindre det fører til et positivt outcome i vores adfærd. Det bliver nok svært i sidste ende.

3.5.5 Forbehold i forhold til metoder og udbytte

Selvom de fleste forældre er motiverede for deltagelse i SOB, viser de kvalitative interviews også, at mange har haft en del betænkeligheder og forbehold i forhold til både deltagelse i og det forventede udbytte af forløbet. Betænkelighederne handlede fx om, hvorvidt SOB ville kunne gøre en forskel i en fastlåst og langvarig konfliktsituation, om afvejsninger af det mulige udbytte af forløbet over for den tid, de og deres børn ville skulle bruge på forløbet, samt om de metoder, der benyttes i SOB, og om gruppeformatet, hvor deltagerne opfordres til at dele stærkt følsomme ting med andre forældre i samme situation. En forælder fortæller:

Mine betænkeligheder gik på, at det var udfordrende at skulle åbne op over for fremmede mennesker og fortælle om sine følelser. Jeg gav det en chance, men min første tanke var, at dét psykologifis ville der nok ikke komme så meget ud af. Så jeg var skeptisk.

Derudover udtrykker flere forældre skepsis over for de motiver og intentioner samt det engagement, som deres ekspartner – ud fra deres vurdering – forventeligt vil komme med. En forælder udtaler:

Jeg ved, hvor dygtig min eks er til at sige, hvad der skal siges, og jeg havde ikke lyst til at sidde og lytte på de løgne i fælles forum. Til min [individuelle] indledningssamtale sagde jeg, at jeg var klar til at kigge indad, men at det var med forbehold, fordi jeg ikke kunne regne med det, der blev sagt fra min eks' side.

3.6 Opsamling på kapitel 3

På grund af covid-19-nedlukningen i 2020 og 2021 samt rekrutteringsudfordringer i Roskilde Kommune blev antallet af forløb kortet ned. I alt er SOB gennemført fire gange hos Center for Familieudvikling i København og to gange i Aarhus Kommune for i alt 68 forældre og 41 børn. Forventningen var, at forløbet ville kunne gennemføres ni gange i Roskilde og Aarhus Kommune samt hos Center for Familieudvikling i København for ca. 144 forældre og 125 børn.

Forældre, der deltager i SOB, er, hvad angår uddannelse og beskæftigelse langt mere ressourcestærke end andre højkonflikte ikke-samboende forældre, der har sager i Familieretshuset eller ved familieretten. De har typisk levet

sammen i relativt lang tid, og en stor andel praktiserer en dele-samværsordning for deres børn. Deres kommunikation og samarbejde er dog præget af en hård eller ligefrem fjendtlig tone, og en stor andel betegner konfliktniveauet som meget højt. Derudover angiver en tredjedel af forældrene ved opstarten af SOB, at de oplever psykisk vold i relationen til den anden forælder, og at omsorgen for børnene er utilstrækkelig hos den ene eller den anden forælder. Langt de fleste forældre angiver dog ved opstarten af SOB, at den anden forælder spiller en vigtig rolle i deres barns liv, og tre fjerdedele finder det OK, at den anden forælder har sin egen måde at være forælder på. Dette kan tolkes som et relativt højt niveau af gensidig anerkendelse hos forældrene – på trods af højt konfliktniveau og store kommunikative vanskeligheder.

To tredjedele af de deltagende familier angiver, at de har været i kontakt med Familieretshuset inden for det seneste halve år – i alt har 9 ud af 10 været i kontakt med Familieretshuset. Næsten halvdelen har derudover været i kontakt med familieretten.

En relativt stor andel af forældrene angiver, at de i mindre eller større grad er plaget af forskellige tegn på mistrivsel som fx frygt, nervøsitet, bekymring eller nedtrykthed. De kvantitative data tyder på, at kvinderne er mere plagede end mændene, ligesom kvinderne også har større fravær fra arbejde end de mandlige deltagere. På grund af det begrænsede datasæt er forskellene dog ikke signifikante.

På samme måde som andre børn i højkonflikte skilsmissefamilier oplever børnene i de familier, der deltager i SOB, et højt niveau af trivsels- og adfærdsproblemer. Det viser sig også ved, at en relativt høj andel af forældrene udtrykker bekymring for deres børn.

Forældrenes motivation for at deltage i SOB handler især om deres børn og ønsket om at forbedre deres hverdag og trivsel. Derudover er der også forældre, der har et selvstændigt ønske om at forbedre samarbejdet med den anden forælder.

4 Forældrenes oplevelse og udbytte af SOB

Formålet med Sammen om Børnene (SOB) er, som beskrevet, at forbedre børnenes trivsel ved at forbedre forældrenes samarbejde og forståelse for børnenes behov. Det skal ske ved, at forældrene får indsigt i deres børns oplevelse af bruddet mellem forældrene, og ved, at forældrene gennem samspillet med de andre forældre, ekspartneren og eget netværk opnår forståelse for deres egne og den anden forælders tanke- og handlemønstre.

SOB består, som også beskrevet i indledningen, af to indledende samtaler, otte gruppegange og mindst en opfølgende samtale. Dertil kommer to møder, hvor familiens netværk deltager – heraf en sammen med forældrene og en uden forældrenes deltagelse. Gruppegangene veksler i forældregruppen mellem oplæg, øvelser og gruppediskussioner. Undervejs præsenteres forældrene for børnenes oplevelse af deres konflikt og hverdagsliv. Mellem gruppegangene skal forældrene lave forskellige hjemmeopgaver, hvor de opfordres til at involvere deres netværk.

De følgende afsnit viser forældrenes oplevelse af de enkelte dele af SOB-forløbet og viser derefter forældrenes oplevede udbytte af forløbet samt udviklingen i forældrenes samarbejde og trivsel på baggrund af fokusgruppeinterviews og spørgeskemabesvarelser ved opstarten og afslutningen af SOB-gruppeforløbet. De opfølgende samtaler, som forældrene tilbydes at deltage i efter de otte gruppegange, er gennemført efter dataindsamlingens afslutning og er derfor ikke berørt i evalueringen.

4.1 Opstartsfasen og de indledende samtaler

Fokusgruppeinterviewene viser, at forældrene generelt har en positiv oplevelse af de indledende samtaler, herunder det første møde med de fagprofessionelle i SOB, som forældrene oplever som imødekommende og venlige. Flere forældre fremhæver, at de første samtaler gav et godt afsæt for at skabe forhåbning og motivation til at arbejde for en positiv forandring:

Den første samtale virkede meget reflekterende og som en øjenåbner for, at [relationen til ekspartneren] egentlig startede så godt oprindelig. Alt bunder ikke i konflikt, og hvis man tænker lidt tilbage, får man øje på, at der har været noget godt, og at man ikke behøver tage problemerne med ind i den nuværende situation.

For en del forældre var de første samtaler dog også grænseoverskridende, angstprovokerende og stressende, fordi de for første gang i en længere periode skulle sidde ansigt til ansigt med deres ekspartner. En forælder fortæller:

Den samtale husker jeg tydeligt. Det var mega grænseoverskridende, fordi jeg og min eks ikke havde kontakt. På det møde skal man gå tilbage til det, der gør, at man er landet dér, hvor man er. De følelser, man skulle tage op, som man egentlig havde lagt bag sig. Vi skulle sidde i samme rum og fremlægge, hvor vi sidder fast i vores kommunikation. Det var grænseoverskridende, men jeg følte mig fuldstændig tryk, allerede da jeg havde [medarbejderen] i røret. Det har været tryk hele vejen igennem. Også det, vores barn skulle igennem.

Selvom flertallet af de interviewede forældre har en positiv oplevelse af de indledende samtaler, udtrykker enkelte forældre sig kritisk om den screening, der sker i den indledende fase af de ikke-samboende forældrepar:

Nogle af vores udfordringer er, at jeg ser, at min eks har personlighedsmæssige udfordringer og derfor ikke formår at se vores barns behov. Jeg synes, det er vildt at gennemføre et forløb som dette, uden at folk bliver screenet bedre. Hvis vi er helt normale mennesker og fungerede rigtig godt, ville vi så stå i den her situation? Og det kan sagtens være, at vi ville det, men nogle af de forhold, hvor det er gået så meget i håknode, det er, hvor der ligger noget ekstra i det. Vi blev lige kort til den indledende samtale spurgt, om vi var "parat til at kigge indad", men hvis man er intelligent psykopat eller narcissist, så ved man godt, hvad man skal svare. Så det ser jeg ikke som en screening.

Selvom der altså er enkelte af de interviewede forældre, der rejser kritik af den indledende screening forud for selve gruppeforløbet, er det overordnede indtryk, at forældrene generelt forholder sig positivt til indholdet og mængden af indledende samtaler i SOB.

4.2 De otte gruppesamlinger

Indholdet af de otte gruppesamlinger veksler i forældregruppen mellem oplæg, parøvelser, gruppearbejde, fremlæggelser fra børnene og fælles plenumdiskussioner i forældregruppen. Mellem gruppegangene skal forældrene lave hjemmeopgaver, som efterfølgende diskuteres på gruppesamlingerne. I de forskellige oplæg, øvelser og hjemmeopgaver skal forældrene tilegne sig redskaber og ny viden til at forbedre deres samarbejde med den anden forælder,

øge deres forståelse af deres børns reaktioner og behov og arbejde med deres egne følelser og egen andel i konflikten. I det følgende beskriver vi forældrenes oplevelse af forløbets forskellige elementer.

4.2.1 Mødet med de andre forældre – og ekspartneren

Overordnet fortæller de fleste forældre, at de har haft udbytte af at møde andre forældre i samme situation som dem selv. Flertallet af de interviewede forældre fortæller som i nedenstående citat, at mødet med de andre forældre både har betydet læring, spejling og en følelse af ikke at være alene:

Jeg synes, der var mange muligheder i formatet. Det var godt at møde de andre og godt, at børnene var med. Det var godt at få indsigt i, hvad konflikterne handlede om hos de andre. Det var også godt at se, at der ikke altid skulle så meget til, for at det lykkes.

Derudover fremhæver nogle forældre, at det at skulle mødes med ekspartneren på en struktureret måde, betød, at de fik løsnet op for nogle konflikter og blev bedre til at se hinandens perspektiv:

Og så dét, at jeg har været tvunget til at være i samme rum med ham så ofte – det har gjort det nemmere for mig. Det er et udbytte, at jeg har været tvunget til at være sammen med ham.

4.2.2 Arbejdet med konkrete udfordringer i forældregruppen

Da netop samspillet med de andre forældre og ekspartneren omkring parrenes konkrete udfordringer for mange forældre udgør et af de vigtigste virksomme elementer i forløbet, er der også en del forældre, der ønskede mere tid til gruppearbejde med de andre forældre og mere tid til at drøfte deltagerens personlige fortællinger og konkrete udfordringer:

Man kunne godt bruge mere tid ude i grupperne. Man skulle ofte skynde sig at runde af, og de personlige fortællinger har fyldt meget lidt. Det, der har rørt sig hos os hver især, har ikke fået så meget plads. Vi fik meget ud af snakke på terrassen de første gange. De gange, hvor de fortællinger har fået plads, har givet allermest.

Flere forældre oplever, at de i de mindre grupper – både i formaliserede grupper og i pauserne – hurtigt lykkes med at få skabt et trygt refleksionsrum, hvor de oplever en spejling hos ligesindede. Således ser flere forældre også potentialet ved at bruge gruppens øvrige deltagere som sparringspartnere, både til

at ventilere frustrationer uden for den store gruppe og til at hente inspiration fra andres erfaringer og udviklingsprocesser.

Oplevelsen af at hente inspiration og spejling i de andre forældres fortællinger viser sig også i forældrenes ønske om at bruge mere tid på hinandens konkrete problemer og udfordringer – frem for teoretiske øvelser og oplæg. Her efterspørger nogle forældre også, at de fagprofessionelle i højere grad går ind og udfordrer forældrenes selvfortællinger og udlægninger af uenighederne:

Det er i de efterfølgende diskussioner, der ligger noget kaviar til forskel. Tag psykologsutskoene – undskyld – af, og spark os i gang. Være mere hårde og få det kørt af. Der var en øvelse, hvor det konkret handlede om noget planlægning af noget skiferie. Der får man noget konkret ud af, at de sidder og diskuterer deres problemstilling, og vi øvrige forældre sad og krummede tæer og tænkte: "Sådan kan jeg også finde på at være". Og så får vi kigget os selv i spejlet gennem nogle andre [forældre]. Det var der meget værdi i, som gav de øvrige forældre meget.

I arbejdet med forældrenes konkrete udfordringer kan de fagprofessionelle indgå i forskellige roller og dermed i forskellig grad indtage rollen som autoritet. Nogle forældre ønsker en mere fri styring af diskussionerne, mens andre ønsker en strammere styring, hvor medarbejderne i højere grad tager aktivt stilling til forældrenes uenigheder. En forælder fortæller:

Jeg synes også, de har været flinke og har bakket op om det, man har sagt og sagt tak, fordi man har delt osv. Det er virkelig fint. Men deres roller har været for rodede. De er egentlige eksperter, men de vil ikke sige, hvad der er det rigtige. Jeg har flere gange spurgt, hvad det rigtige er at gøre. Men hvis man står som ekspert, kan man svare ud fra forskning. Jeg får at vide, at de gør ting på baggrund af forskningen, men uden svar.

I spørgeskemaundersøgelsen angiver 13 % af forældrene, som det fremgår af Figur 4.1, at arbejdet med de konkrete uenigheder i høj eller meget høj grad har haft positiv indflydelse på deres samarbejde med den anden forælder, hvilket er færre, end når vi spørger til andre dele af forløbet. Set i lyset af at fokusgruppeinterviewene viser relativt stor enighed om, at det er udbytterigt at overvære andre forældres indbyrdes udfordringer og konkrete problemstillinger, fordi håndtering, kommunikationsform og omgangstone i de individuelle uenigheder går igen hos flere forældrepar, kan den relativt lave vurdering af dette element i spørgeskemaundersøgelsen derfor handle om, at de interviewede forældre ikke oplever, at der har været tid nok til at arbejde med forældreparrenes konkrete udfordringer.

4.2.3 Samspillet med børnene og oplevelsen af børnenes præsentationer

Ifølge interviewene med forældrene har samspillet med børnene og børnenes præsentationer betydet, at forældre har fået større forståelse for deres egne børns reaktioner og behov, og ført til, at de har ændret adfærd i hverdagen. Dette resultat bekræftes også af spørgeskemaundersøgelsen, hvor 47 % af de adspurgte forældre angiver, at børnenes præsentationer i høj eller meget høj grad har haft positiv betydning for deres samarbejde med den anden forælder (se Figur 4.1).

De interviewede forældre fortæller, at de har fået større forståelse for deres børns reaktioner, og at det har været nyttigt at se, at deres egne børns reaktioner ikke adskilte sig fra andre børn i samme situation. For nogle kom den øgede forståelse gennem selve indholdet af det, børnene sagde og præsenterede. For andre handlede det mere om præsentationernes form og oplevelsen af deres egne børns følelser og oplevelse af forældrenes konfliktfulde forhold:

Mine børn udtrykte noget, jeg vidste i forvejen. For mig betød det meget, at de kom ud til folk [herunder ekspartner], fordi det er jo dét, jeg har udtrykt i lang tid, så når det kommer fra børnene selv, betyder det meget. Men det slog mig også, hvor svært det var for dem at sige det, fordi de stod i en loyalitetskrise, der gjorde det svært for dem at sige det. Jeg tror ikke, det kunne være gjort anderledes. Jeg synes ikke, det var ubehageligt. Jeg synes, det var fint, men synd for børnene, at det var så svært for dem at udtrykke sig.

Der er dog også enkelte forældre, der oplevede børnenes præsentationer som grænseoverskridende for børnene, der i deres øjne følte sig pressede til at stille sig op over for forældrene:

Jeg ved ikke, om det er godt, at de skal fremlægge. Det er et kæmpe pres at lægge på dem. Måske var det børnepsykologerne, der skulle fremlægge processen, fremfor at sætte børnene til det. Det havde været lidt mere ligeværdigt på en måde.

En del af forældrene efterspørger dog mere samspil med børnegruppen med større grad af direkte interaktion og fælles øvelser med børnene, hvilket de oplever at være blevet stillet i udsigt, da de meldte sig til forløbet.

Jeg ville så gerne have børnenes perspektiv mere med. Jeg vælger at tro, at de ikke kun lavede papfigurer under hele forløbet. Mere samspil, eksempelvis med flaskeposten. Min datter kom med nogle rigtig gode beskrivelser. Jeg købte ind på konceptet, fordi der blev

*lagt op til pingpong [mellem forældre- og børnegruppen], men det kunne der godt være mere af. De større børn kunne give noget konkret feedback. Vi rollespillede børnene, men jeg tror godt, de kunne klare at være med til det. Min søn bliver jo også spurgt i familierets-
huset som 7-, 8- og 9-årig. Der kunne godt have været en aktivitet, vi kunne være sammen om [som familie], og børnene kunne opleve mor og far samarbejde om noget.*

4.2.4 Hjemmeopgaver

Størstedelen af de interviewede forældre synes godt om de hjemmeopgaver, som de skulle arbejde med mellem de enkelte gruppegange. Hjemmeopgaverne er ifølge forældrene med til at skabe kontinuitet mellem gruppegangene og opleves som et velegnet redskab til at skabe refleksion og sætte gang i både forældrenes individuelle udvikling og den fælles udvikling som forældrepar:

Vi fik papirer med hjem med slides, og så fik vi hjemmeopgaver. Det har været helt vildt godt. Igen, givet anledning til refleksion og på en måde bidraget til samarbejdet med ekspartner – det her med at blive på egen banehalvdel. Det fokuserede de meget på. Og det med at bygge bro. Jeg tænker ikke, der har manglet noget. Det har skabt en rød tråd mellem møderne, og det var godt at høre de andre og deres input.

I fokusgruppeinterviewene lægger flere forældre særlig positiv vægt på 'Skilsmisefortællingen', der er en hjemmeopgave, hvor forældrene skal nedskrive deres egen version af forløbet op til og efter skilsmissen med henblik på at give deres børn en forklaring på bruddet og processen. I nedskrivningen af 'Skilsmisefortællingen' opfordres forældrene til at sparre med deres netværksperson for at sikre, at fortællingen kan bruges til at fortælle børnene om forløbet og samtidig fungere i dialogen med ekspartneren og de øvrige deltagere i SOB.

Flere forældre udtrykker, at selve det at nedskrive forløbet har haft en terapeutisk effekt og har blotlagt nye perspektiver på den fælles historie, samtidig med at de også ved at lytte til ekspartnerens version af forløbet får nye indsigter i deres ekspartnerens oplevelse af forløbet. I nedskrivningen af fortællingen fortæller forældrene, hvordan de gjorde sig grundige overvejelser om, hvordan fortællingen kunne rammesættes og genfortælles med blik for både øvrige tilhørere og ekspartner:

Hovedopgaven [er] at levere skilsmisefortællingen. Det er der noget terapeutisk i for mig. Både i form og indhold, at høre min ekspartner fortælle den fra sit perspektiv. Det er en virkelig fin opgave.

Alle, der bliver skilt, burde blive tvunget til at skrive den sammen og fortælle den til en buddy. Der var rigtig gode fortællinger. Selvom det var svære settings, og opgaven var den sværeste i mit liv.

Ud over at få ny indsigt i sin egen og ekspartnerens oplevelse af forløbet, fortæller forældrene også, at det at høre de andres historier gav dem vigtig læring i forhold til deres egen opfattelse af et hændelsesforløb og positionerne i en konflikt.

En stor del af forældrene giver udtryk for at have brugt god tid til arbejdet med hjemmeopgaverne, men indvender dertil, at der til tider ikke er tilstrækkelig tid til at behandle de løste hjemmeopgaver på tilfredsstillende vis den efterfølgende gruppegang. En forælder fortæller:

Programmet har været for presset, i forhold til hvor meget folk har haft på hjerte. Vi skulle have haft max halvdelen for at kunne følge op. Mange af hjemmeopgaverne fulgte vi ikke rigtig op på.

Det er altså en generel efterspørgsel af mere tid til feedback fra både professionelle og input fra de øvrige forældre ved fremlæggelse af hjemmeopgaverne.

I spørgeskemaundersøgelsen svarer henholdsvis 33 % og 38 %, jf. Figur 4.1, at arbejdet med hjemmeopgaver og arbejdet med skilsmisefortællingen i høj eller meget høj grad har haft betydning for deres samarbejde med den anden forælder.

4.2.5 Rollespil og andre øvelser

I fokusgruppeinterviewene fremhæver nogle forældre også øvelser, der indeholder elementer af rollespil som virksomme til at åbne op for en følelsesmæssig erkendelse af konflikternes indvirkning på børnene. Det gælder fx 'Stoleøvelsen', hvor en af forældrene skal læse sin egen fremstilling af skilsmiseforløbet op, mens andre forældre skal agere børn, der ved at rykke deres stole frem eller tilbage markerer, om beretningen formidles på en børnevenlig måde:

Hvis jeg skal nævne én ting, så er det øvelsen med stolen, hvor man skulle agere som børn, og børnene skulle trække sig tilbage, hvis de ikke havde det godt. Som tilskuer så man diskussionen. Man kan måske ikke helt høre sig selv, men man kan jo se det på de andre. Det fik mig til at tænke, at når jeg selv hæver stemmen, så skal jeg være bevidst om mig selv. Det fik mig til at tænke over det, som jeg ellers ikke lægger mærke til, at jeg gør.

Andre af de interviewede forældre fortæller dog, at rollespil og mere generiske øvelser og oplæg ikke bidrog med noget, som de ikke allerede var bevidste om, og at de generelt havde større udbytte af de øvelser, hvor de skulle forholde sig mere direkte til deltagerens konkrete problemer. Således udtaler et par forældre:

Konkrete ting fungerer bedst, frem for at sidde og lege børn og forældre [stoleøvelsen]. Det kan jeg ikke bruge til noget. Det bliver for tænkt.

Der var en del snak om, hvad der skulle ske, og lidt mindre handling. Det kunne have været fedt at få gjort noget mere, arbejdet mere med ting, delt ting og givet hinanden feedback, frem for rigtig meget snak om øvelserne. Jeg vil kalde det over-facilitering. Hvis det havde været mere frit, kunne man have fået mere ud af forløbet. Men der er forskellige tilgange til det.

4.2.6 Arbejdet med egen proces og egen andel af konflikten

Gennem hele forløbet opfordres forældrene til at arbejde med deres egen proces i forhold til at opnå afklaring omkring bruddet og forstå deres egen andel i konflikten med den anden forælder. Spørgeskemaundersøgelsen og fokus-gruppeinterviewene tyder på, at mange forældre oplever at have flyttet sig og oplever, at det, at de selv har flyttet sig, har haft en positiv betydning for samarbejdet med den anden forælder. En forælder fortæller:

Forløbet har helt bestemt rykket noget for os begge, der ser ting fra forskellige vinkler. Og jeg kan se, at alle har rykket sig. Jeg er begyndt at tænke over egen banehalvdel og handlinger. Jeg tænker en ekstra gang på, hvad jeg gør, ikke gør og siger. Jeg vidste det nok godt i forvejen, men det er også godt at høre det fra andre.

Mens nogle forældre altså oplever, at de selv eller begge parter har udviklet sig i positiv retning, oplever andre forældre, at det især er ekspartneren, der har udviklet sig eller gør noget anderledes, fordi det, ifølge den interviewede forælder, primært var den anden forælders adfærd, der var årsag til de fælles vanskeligheder:

Jeg synes ikke, jeg har rykket på noget, fordi jeg syntes, det var min ekspartner, der skulle rykke på noget, og ikke mig. Min ekspartner var sur og vred, inden vi startede herinde, og vores barn brokkede sig over det og kunne ikke holde det ud. Og det vil jeg sige, der har min ekspartner rykket sig. Min ekspartner er blevet sødere over for vores barn. Hvis der er sket noget, så er det dét.

Det kan desuden fremhæves, at det ikke er ualmindeligt, at der mellem eks-partnere hersker uenighed om, hvorvidt – og i givet fald hos hvem af de to parter – der er sket en udvikling:

Min ekspartner fortæller, at hun ikke har fået så meget ud af det [SOB], men på mig virker det anderledes, fordi jeg kan mærke, der er sket noget. Måske er det sådan, hun har det, men det viser noget andet. Vi er begyndt at tale i telefon sammen igen, og det havde vi en lang pause med før. Så der er sket noget.

I spørgeskemaundersøgelsen angiver 40 % og 47 %, som vist i Figur 4.1, at henholdsvis arbejdet med egen proces og arbejdet med egen andel i konflikten i høj eller meget høj grad har haft betydning for deres samarbejde med eks-partneren. Ifølge spørgeskemaundersøgelsen er dette element ligesom børnenes præsentationer derfor ifølge forældrene et af de mest virksomme elementer i SOB-forløbet.

4.3 Inddragelsen af forældrenes netværk

Inddragelsen af netværket omkring den ikke-samboende familie udgør, som beskrevet i Indledningen, et væsentligt element i den samlede indsats. Tanken med dette element er, at de personer, som forældrene vælger som deres netværkspersoner, skal fungere som forældrenes sparringspartnere i udarbejdelsen af hjemmeopgaver og i forældrenes generelle personlige udvikling. Derudover er hensigten med inddragelsen af netværket, at netværket bevidner forældrenes udvikling og selv ændrer deres syn på ekspartneren og skilsmisseforløbet, i takt med at de skilte forældre selv får nye indsigter og nye redskaber. Netværket spiller især en rolle mellem de enkelte gruppemøder, hvor forældrene opfordres til at bruge netværket i arbejdet med hjemmeopgaver og deres egen proces. Derudover inviteres forældrenes netværk til at deltage i to aftenmøder – et sammen med de deltagende forældre og et kun for netværket. Her får netværkspersonerne selv viden om det at være en højkonflikt skilsmissecfamilie og mulighed for at evaluere deres egen rolle og forældrenes proces.

4.3.1 Valget af den rette netværksperson

Forældrene opfordres af SOB's fagprofessionelle til at vælge netværkspersoner, der kan agere forholdsvist neutralt og som kan give konstruktiv modspil og bakke op om en positiv udvikling. Samtidig opfordres forældrene dog også til at involvere de netværkspersoner, som selv er viklet ind i konflikten, så

disse også tager ansvar for at nedbringe konfliktniveauet. Eksempler på netværkspersoner tæller både nuværende partnere, søskende, forældre, bedsteforældre, voksne børn, venner og veninder samt fjernere slægtninge (eksempelvis tante, kusine mv.).

Flertallet af forældrene har gjort sig grundige overvejelser om, hvem de har ønsket at inddrage, og hvem en god netværksperson ville være for deres vedkommende, og er da også lykkedes med at finde gode netværkspersoner:

Min ældste storesøster var min netværksperson. Mine overvejelser om valget af netværksperson gik på, om der var nogen, der havde stået i en lignende situation før med ekspartner og børn. Det havde min storesøster, og hende kunne jeg bruge som sparringspartner. Jeg har brugt hende i forhold til hjemmeopgaver, og så har vi snakket en gang imellem om givne situationer. Hun kan godt finde ud af at være neutral.

Nogle forældre nævner, at de har savnet mere vejledning i valget af netværksperson og er endt med kun at vælge netværkspersoner, som selv var for følelsesmæssigt involverede i konflikten og derfor ikke i tilstrækkeligt omfang kunne give modspil til dem som forældre. Enkelte har helt opgivet at finde en god netværksperson, fordi de hverken i vennekredsen eller i familien kunne finde egnede personer:

Jeg valgte ikke at have en netværksperson. De mennesker, jeg tænkte kunne være kandidater, de kendte os begge to, så jeg havde ikke nogen neutrale personer. Jeg tænkte også på kollegaer, men jeg prøver at holde privatliv og arbejdsliv lidt adskilt.

Ifølge de fagprofessionelle er det særligt fædre, der kan have vanskeligt at finde netværkspersoner, som de er trygge ved og ønsker at inddrage i indsatsen. De vælger derudover oftere (lidt for følelsesmæssigt involverede) familiedlemmer frem for venner, der har lidt mere følelsesmæssig distance til familien. De fagprofessionelle oplever over for dette, at kvinderne har et større netværk, som de er vant til at tale med om følelsesrelaterede ting.

Ifølge de fagprofessionelle er inddragelsen af netværket dog afgørende for forældrenes udbytte af forløbet. Det gælder både i forhold til forældrenes egen individuelle udvikling undervejs i forløbet og på sigt, og fordi det ikke at have fundet en netværksperson sender et uheldigt signal til ekspartneren om ikke at gå helhjertet ind i indsatsen. En fagprofessionel fortæller:

I de få tilfælde, hvor det ikke er lykket at rekruttere [en netværksperson], der står [forældrene] mere sårbare. De gange, vi har ladet nogen slippe igennem uden [en netværksperson], der har vi tænkt:

“Damn it, det skulle vi ikke have gjort”. Det kan også give et negativt tegn til den anden forælder, at de ikke har valgt en netværksperson – at de måske ikke går ligeså meget ind i det (som forældre, der har en netværksperson)].

4.3.2 Betydningen af at inddrage netværket

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at 34 % af forældrene i høj eller meget høj grad oplever, at inddragelsen af netværket har haft positiv betydning for deres samarbejde med den anden forælder, hvilket bekræftes af de interviewede forældre, der har brugt deres netværk aktivt undervejs. Inddragelsen af netværket har således været med til at holde fokus på en god og positiv udvikling undervejs i forløbet:

(...) det hjalp, at de [netværkspersonerne] gav forskellige vinkler, fx hvis der kom en træls sms [fra ekspartner]. Så prøvede de at slukke ildebrande på forhånd. De bad mig tælle til 10, selvom jeg synes, at jeg har stor tålmodighed. Men det har hjulpet mig. Jeg afstemte også med dem på forhånd, hvad jeg kunne bruge dem til. Det gav ro. Jeg synes, det var rart, fordi jeg ikke følte mig alene. De kender mig rigtig godt, og det har været rart, når de har sagt, at jeg har gjort det godt, formuleret noget godt, og givet små hep.

Inddragelsen af netværket kan dog også være svært, da en del forældre ikke tidligere har fortalt lige så detaljeret om deres skilsmisse og nuværende konflikter til andre:

Jeg involverede min søster og mine veninder. Det var sindssygt svært. Nu skulle de ind, og så fik man løftet hele sin dyne op. Det var pinligt. (...) Men det har været godt, at de har spurgt ind til det, og nu er jeg glad for, at de tre kender til mine udfordringer, og de har været gode til at bakke op om forandringen.

Ved den første netværkssamling samles alle familierne med alle de involverede netværkspersoner. Dette kommer for nogle forældre som en overraskelse, som de fortæller, at de gerne ville have været bedre forberedt på. Samtidig fortæller disse forældre dog, at det at være sammen med ekspartnerens netværk også bidrog til den ønskede opblødning af den fastlåste konflikt:

Jeg rystede i hele min krop, da jeg mødte min ekskærestes netværk. Jeg var ikke forberedt på, at vi skulle mødes alle sammen i ét samlet rum. Jeg havde foretrukket at være mere forberedt på rammerne, men jeg kan mærke, at det har ændret noget. Jeg er blevet kontak-

*tet mere af min eks-svigerfamilie, og det er jeg meget imødekom-
mende overfor. Grænseoverskridende i starten, men det har givet
noget.*

4.4 Tid og rammer

Når forældrene i spørgeskemaundersøgelsen vurderer det samlede forløb, an-
giver to tredjedele, at de vil anbefale andre i samme situation som dem selv at
deltage i SOB-forløbet, mens den resterende tredjedel ikke ved, om de vil an-
befale forløbet til andre. Flertallet er altså, som vi også har vist i ovenstående
gennemgang, positivt indstillede over for forløbet og dets delelementer.

En del forældre fortæller dog, som også allerede berørt, at programmet har
været for presset, og at der ikke har været tid nok til at gennemføre de pro-
gramsatte øvelser tilfredsstillende på en måde, der imødekommer alle grup-
pens (voksne) deltagere. Det vedrører både tiden afsat til gennemgang af
hjemmeopgaverne, arbejdet i grupper og afrunding på de enkelte samtaleøvel-
ser, hvor nogle forældre har følt sig uforløste, når de har taget hul på en kon-
kret problematik sammen med ekspartneren eller fx har diskuteret en hjemme-
opgave i forældregruppen.

*Jeg kunne godt bruge mere tid, når man er en gruppe. Jeg synes,
det er vigtigt med mere tid, når man skal gennemgå opgaverne.
Længere forløb og længere tid til hver gruppesamling. Det kan være
meget med hver anden tirsdag, men det ville være godt, at det kørte
over længere tid.*

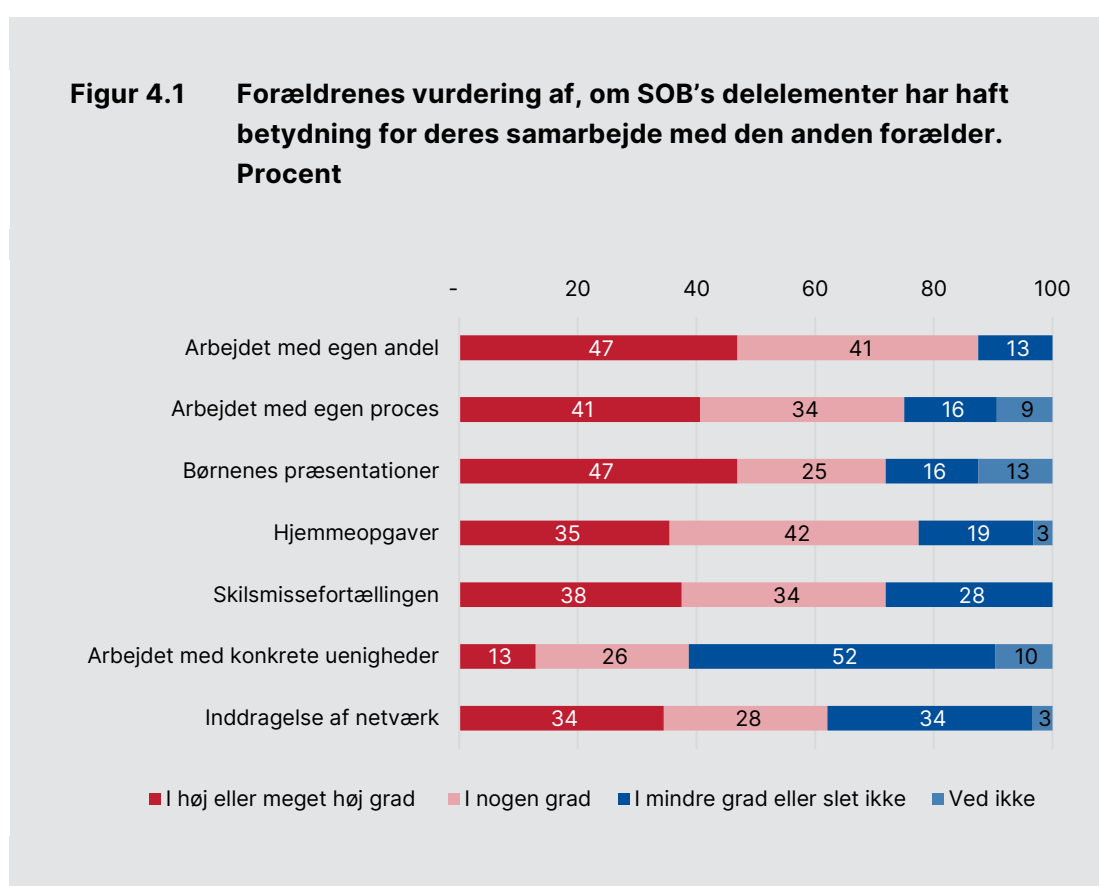
Der er dog også forældre, der fortæller, at forløbet har været tids- og ressour-
cekrævende, og at længden af de enkelte sessioner ikke kunne være længere,
når børnene skulle deltage:

*De enkelte gange kunne ikke vare længere. Børnene kunne ikke
holde til mere. Det er også svært at fastholde børns interesse i mere
end de otte gange. Man kan overveje, om det er det rigtige, at bør-
nene er med hver gang, eller om man kunne variere lidt og sortere i
det.*

Det understreger den generelt ambivalente oplevelse af tid, vi ser hos flere af
forældrene. En del oplever det samlede forløb og de enkelte gruppegange
som lange og udmattende. Samtidig oplever de, at der ikke altid er tid nok til
at arbejde med den enkeltes individuelle proces. I spørgeskemaundersøgelsen
angiver 52 % af forældrene, at forløbet har haft en passende længde, 3 % sy-
nes, det har været for langt, mens 45 % angiver, at forløbet har været for kort.

4.5 Forældrenes udbytte af SOB

Figur 4.1 giver et samlet overblik over forældrenes vurdering af forløbets delelementer i det afsluttende spørgeskema, som også er beskrevet i afsnit 4.2 og afsnit 4.3. Her ser vi igen, at forældrene i særlig grad oplever at have haft udbytte af arbejdet med egen andel og arbejdet med egen skilsmisseproces, samt af børnenes præsentationer, idet henholdsvis 41 % og 47 % angiver, at dette delelement af SOB har haft betydning for deres samarbejde med den anden forælder. Derudover viser figuren, at en tredjedel finder, at hjemmeopgaver, skilsmisselfortællingen og inddragelse af netværket har haft betydning for deres samarbejde med den anden forælder.

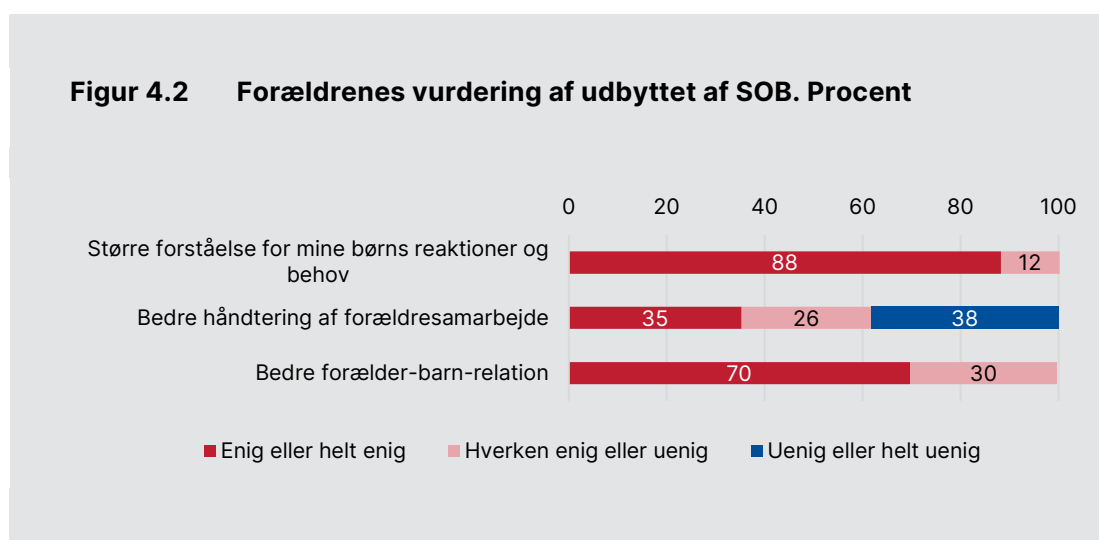
Anm.: N = 32.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Det delement, der opnår den laveste bedømmelse i spørgeskemaundersøgelsen, er arbejdet med forældrenes konkrete uenigheder, hvilket kun 13 % mener i høj eller meget høj grad har haft betydning for forældrenes samarbejde. I fokusgruppeinterviewene fremhæver forældrene dog arbejdet med de konkrete uenigheder som det, de havde mest nytte af i forløbet, og noget, de gerne ville have brugt mere tid på. Den lave vurdering af denne del af forløbet

skyldes derfor ikke nødvendigvis, at forældrene ikke finder, at det er virksomt at arbejde med konkrete problemer, men at der ikke har været tid nok til at arbejde med den enkelte families udfordringer.

Generelt tyder forældrenes spørgeskemabesvarelser på, at SOB har haft en positiv betydning for en stor del af forældrene på flere parametre. Figur 4.2 viser således, at hele 88 % af de adspurgte forældre angiver, at SOB har givet dem en større forståelse for deres børns reaktioner og behov, og at 70 % oplever, at SOB har bidraget positivt til relationen mellem forælderen og barnet. Derudover svarer 35 %, at de er enige eller helt enige i, at SOB har bidraget til et bedre forældresamarbejde.

Anm.: N = 34.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

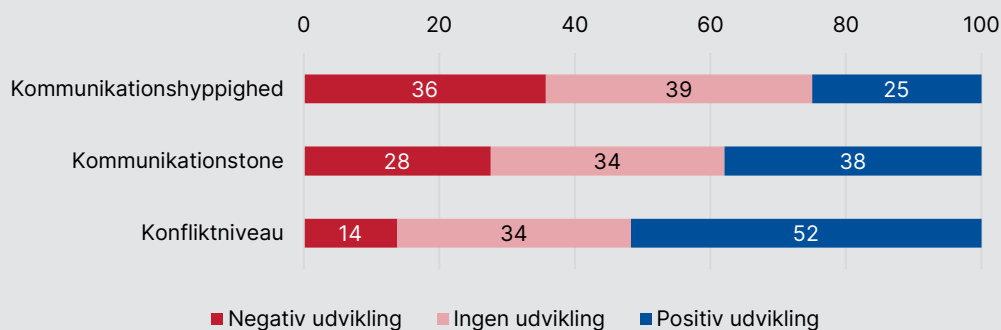
4.5.1 Udvikling i forældres kommunikation, konflikt og samarbejde

Ud over at forældrene i Figur 4.2 i slutspørgeskemaet selv har skullet angive, om SOB-forløbet har haft betydning for deres hverdagsliv og relationer, har forældrene også svaret på nogle af de samme spørgsmål om deres samarbejde, kommunikation og konflikt, som de besvarede i startspørgeskemaet. Når vi sammenligner svarene på disse spørgsmål, ser vi på nogle områder nogle tydelige ændringer i forældrenes samarbejde, mens der på andre områder ikke er sket en udvikling. På grund af det begrænsede datamateriale er der dog ikke tale om statistisk signifikante forskelle.

Tallene i Figur 4.3 viser således, at de deltagende forældre kommunikerer lige hyppigt før og efter forløbet, idet 10-13 % slet ikke kommunikerer, mens 42-47 % højst kommunikerer et par gange om måneden.

Figur 4.3 Forældrenes kommunikationshyppighed før og efter SOB. Procent

[Figurbeskrivelse]

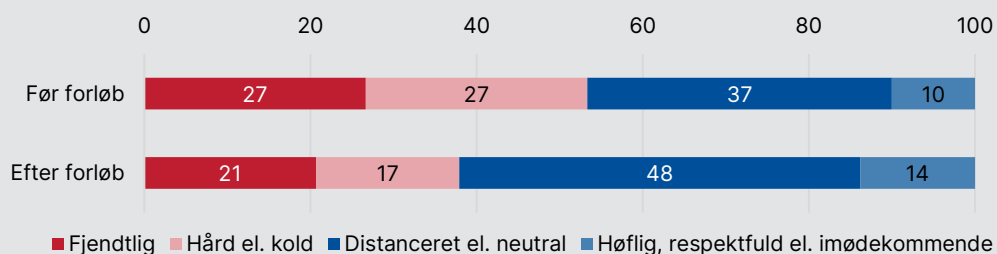

Anm.: N = 30.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Figur 4.4 viser dog, at tonen i deres kommunikation tilsyneladende er mildnet, idet andelen, der betegner deres kommunikation som fjendtlig, hård eller kold, er faldet fra 54 % til 38 %, mens andelen, der betegner deres kommunikationen som distanceret, neutral – eller ligefrem imødekommende, er steget fra 47 % til 62 %.

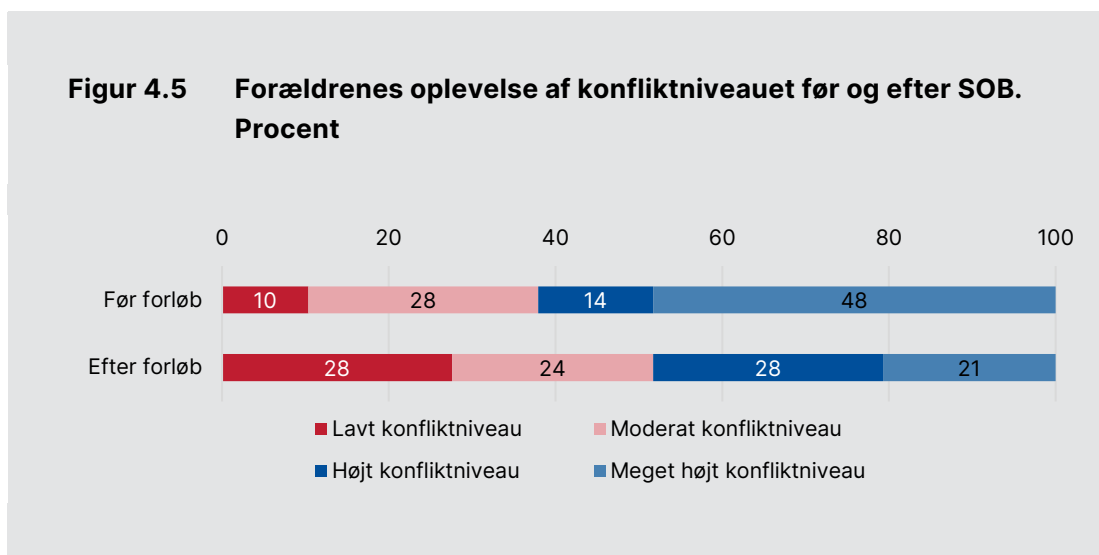
Figur 4.4 Forældrenes oplevelse af kommunikationstonen før og efter SOB. Procent

Anm.: N = 29.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Derudover viser Figur 4.5, at konfliktniveauet mellem forældrene er mindsket hen over forløbsperioden, idet andelen, der betegner konfliktniveauet som lavt, er steget fra 10 % til 28 %, mens andelen, der betegner deres konfliktniveau som meget højt, er faldet fra 48 % til 21 %. Til trods for den store forskel i procentpoint er forskellene dog ikke signifikante på grund af det relativt lave antal spørgeskemaundersøgelser.

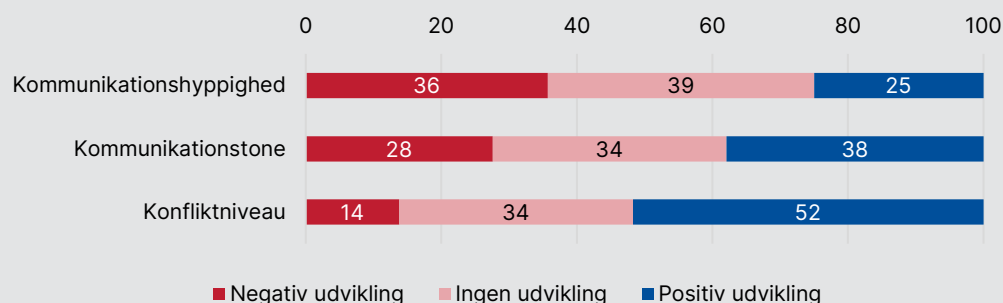

Anm.: N = 29.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Når vi i Figur 4.6 sammenholder den enkelte forælders svar før og efter deltagelsen i SOB, finder vi, at 36 % kommunikerer mindre med den anden forælder efter SOB, mens 25 % kommunikerer mere. 28 % angiver, at kommunikationstonen er blevet hårdere efter forløbet, mens 38 % angiver en mildere kommunikationstone efter forløbet. Endelig oplever 14 % af forældrene et højere konfliktniveau efter forløbet, mens 52 % oplever et lavere konfliktniveau.

Figur 4.6 **Udvikling i forældrenes kommunikation og konflikt under SOB-forløbet. Procent**

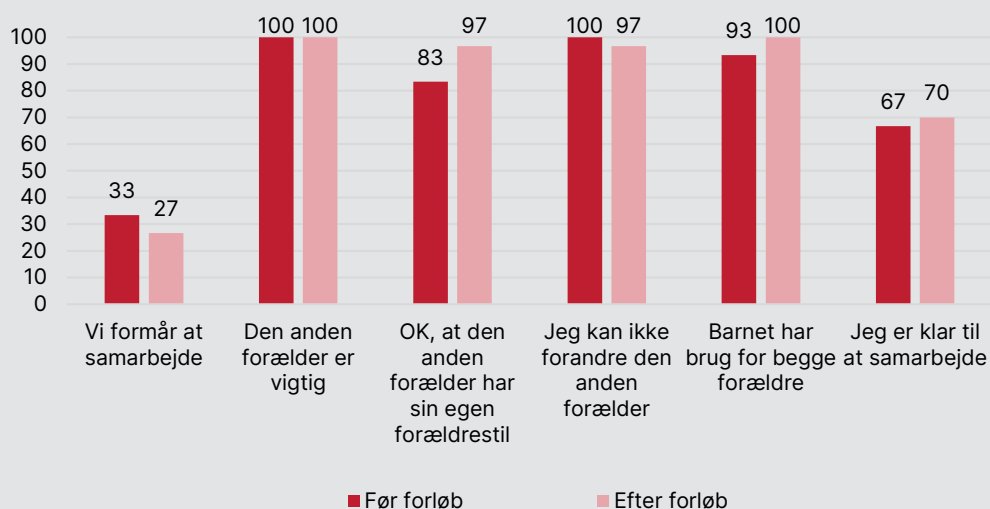
Anm.: N =29.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Endelig viser Figur 4.7 forældrenes indstilling til samarbejdet og til den anden forælder før og efter deltagelsen i SOB. Vi ser, at andelen, der oplever, at forældrene reelt formår at samarbejde omkring væsentlige forhold i barnets liv, ligger nogenlunde uændret på 27-33 %. Samtidig kan det dog se ud til, at forældrene henover forløbet er blevet mere accepterende over for forskelle i forældrestil, idet andelen, der er enig eller helt enig i, at 'det er ok, at den anden forælder har sin egen forældrestil' er steget fra 83 % til 97 %.

Tallene i figur 4.3-4.6 tegner et billede af, at SOB's forandringspotentiale ikke nødvendigvis skal måles på, om forældrene når frem til en fælles måde at håndtere hverdagen med børnene på eller en ideel kommunikations- og samarbejdsform. I stedet ser muligheden for forandringen ud til at handle om forældrenes egen proces med at acceptere den anden forælders anderledes forældrestil og acceptere, at der kan være flere måder at få hverdagen til at fungere på uden nødvendigvis at leve op til de idealer for samarbejde, som forældrene måske havde før SOB-forløbet.

Figur 4.7 Forældrenes indstilling til samarbejde og anerkendelse af den anden forælder før og efter SOB. Procent

Anm.: N = 30.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Fokusgruppinterviewene viser, at SOB for en del af deltagerne har været et vigtigt led i at skabe et bedre og mindre konfliktfyldt forældresamarbejde. Nogle har oplevet markante ændringer, som de tilskriver SOB:

Hos mig og min eksmand har forløbet betydet alt. Vi var helt i frostvejr, men nu har min eksmand foreslået, at vi finder en løsning på samvær og stopper retssagen. Nu kommer han forbi, og vi drikker kaffe. Vi kan snakke sammen, og han hjælper mig, mens jeg læser til eksamen. Jeg kan næsten ikke tro, at vi er landet der, hvor vi er. Jeg er meget taknemmelig for at have deltaget. Det har gjort alt for vores børn.

Andre af de interviewede forældre giver ligeledes udtryk for at have fået et udbytte af SOB, om end i mere begrænset omfang:

Det har rykket noget for mig og noget for mor. Men man skal bruge forstørrelsesglas for at kunne se det. For første gang i 5 år har vi holdt vores barns fødselsdag sammen. Men i det store billede knaser det stadig engang imellem, og det kommer vi også tilbage til på

et tidspunkt. Vi har stadig de samme dårlige vaner, som vender tilbage. (...) Men vi har lært at huske at se det fra børnenes perspektiv.

Andre igen ser en mindre forandring her og nu, men har samtidig fået en større forhåbning om, at den positive forandring, de har oplevet, vil føre til større forbedringer i deres forældresamarbejde og hverdagsliv på længere sigt:

Det er en proces. Man kan ikke høste det nu. Men måske om et halvt år, 2 år, 3 år, når mine børn får det bedre. Det er en blomst, der er sat i jorden, men kommer den op? Det er en proces. Jeg gjorde det for mine børn, og jeg tror, de vil få noget ud af det, men det tager tid.

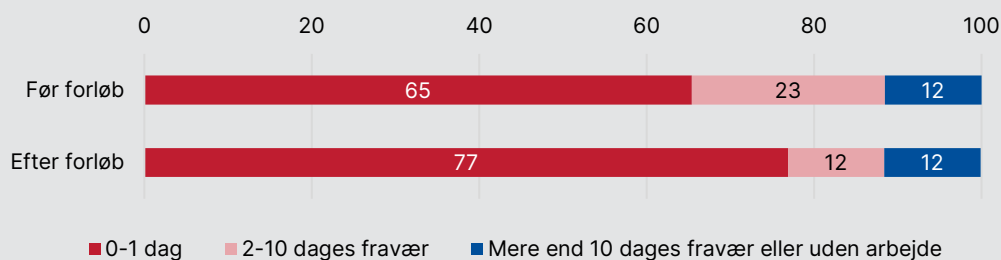
Der er dog også forældre, der i fokusgruppeinterviewene fortæller, at de ikke har oplevet forbedringer i deres samarbejde eller ligefrem oplever, at forældresamarbejdet er forværret. I disse tilfælde fortæller forældrene, at forløbet har betydet, at konflikter, som ellers var bilagt, er blevet åbnet op på ny. Samtidig oplever de ikke at have fået løst de uenigheder, som de håbede på at få hjælp til i SOB:

Forventningsafstemning mangler fuldstændig. Jeg havde håbet på at snakke om, hvorfor mit barn ikke vil hjem til den anden forælder – hvorfor mit barn altid er syg, når der er samvær. Jeg havde ønsket, at man kunne tage samtalen i et andet forum, men der er vi aldrig nået hen. (...) Jeg synes, det har været et rigtig svært forløb. Der manglede virkelig klare rammer. Så på nogle punkter synes jeg, at vi står et værre sted, fordi vi har fået åbnet op for en masse ting, som jeg før kunne sige var håndteret og lukket.

4.5.2 Udvikling i forældres individuelle trivsel

Den generelt positive udvikling i forældrenes konfliktniveau og kommunikation følges af en ligeledes positiv udvikling i forældrenes individuelle trivsel henover SOB-forløbet, der dog fortsat ikke er statistisk signifikant på grund af det begrænsede datamateriale. Således viser Figur 4.8 et fald i andelen af forældre, der rapporterer om mindst 2 fraværdsdage fra arbejde og uddannelse den seneste måned fra 35 % til 24 %.

Figur 4.8 Forældrenes arbejdsfravær den seneste måned før og efter deltagelsen i SOB. Procent

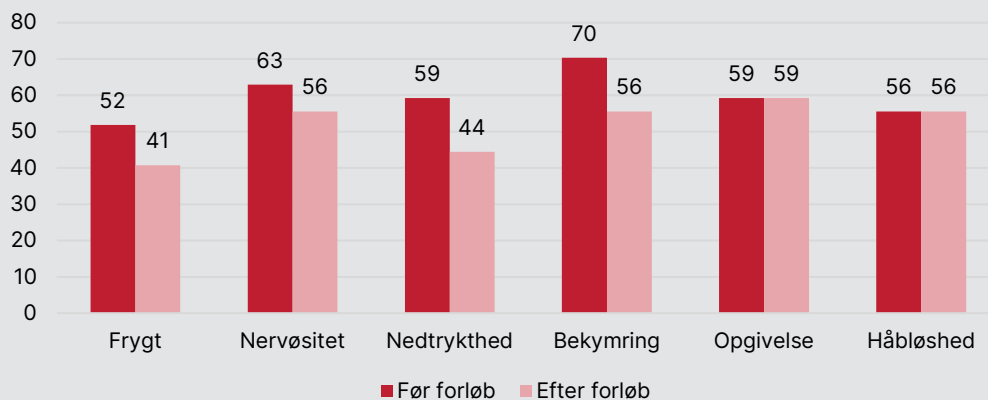

Anm.: N = 27. Forskellen er ikke signifikant.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Derudover viser Figur 4.9 et fald i andelen af forældre, der angiver, at de i en eller anden grad plages af forskellige tegn på psykisk mistrivsel, tydeligst illustreret ved, at andelen, der oplever nedtrykthed, er faldet fra 59 % til 44 %, og ved, at andelen, der oplever bekymring, er faldet fra 70 % til 56 %.

Figur 4.9 Forældrenes psykiske mistrivsel før og efter deltagelsen i SOB. Procent

Anm.: N = 27. Søjlerne viser andelen, der i mindre eller større grad plages af forskellige tegn på mistrivsel.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

I fokusgruppeinterviewene fortæller nogle forældre, at de har fået det bedre på grund af en forbedring i selve samarbejdet. Andre ser ikke store forandringer i samarbejdet, men fortæller, at forløbet har givet dem en personlig afklaring og en personlig frisættelse ved at acceptere, at nogle ting ikke kommer til at ændre sig, hvilket har medført forbedringer i forældrenes individuelle trivsel:

Deltagelsen i [SOB] har også rykket noget for mig. Jeg har fået nogle erkendelser ved at få sagt noget højt, og ekspartner har gjort det samme. Nogle puslebrikker kommer på plads. Der er ting, der ikke bliver anderledes. Det har rykket noget.

4.6 Opsamling på kapitel 4

De fleste forældre oplever, at gruppeformatet og de parallelle forløb for voksne og børn fungerer godt, og at SOB's medarbejdere er gode til at skabe et trygt rum for deltagerne. Der er dog også en del forældre, der efterspørger mere tid til at arbejde med forældrenes konkrete problemstillinger, og en del forældre, der efterspørger, at SOB's medarbejdere indtager en tydeligere autoritets- og ekspertrolle ved fx at tage tydeligere stilling i diskussionerne af forældrenes konkrete uenigheder.

En stor del af de interviewede forældre oplever, at de eller den anden forælder har arbejdet aktivt med at forstå deres egen andel i konflikten og arbejde med deres egen afklaringsproces, og 47 % angiver, at netop arbejdet med forælderens egen andel af konflikten har været med til at forbedre samarbejdet mellem forældrene. Arbejdet med egen proces handler for nogle om at påtage sig et ansvar for konflikten – for andre handler det om at acceptere, at de ikke vil kunne opnå den tilstand, de før forløbet så som det ideelle samarbejde.

Inddragelsen af netværket vurderes ligeledes positivt af de forældre, der er lykkedes med at inddrage netværkspersoner, der kunne give dem modspil og støtte i forløbet. Enkelte forældre undlod at involvere deres netværk. Der var dog ikke nogen familier, der slet ikke havde netværkspersoner med i forløbet. Målet om, at 90 % af familierne skulle involvere en netværksperson, blev derfor nået.

Kapitlet viser, at en del forældre ifølge det kvantitative spørgeskemadata har opnået et lavere konfliktniveau og en mindre fjendtlig kommunikationsform, mens de har deltaget i SOB. Analyserne er dog ikke signifikante på grund af få besvarelser af især slutspørgeskemaet. Andelen, der betegner deres kommunikation som fjendtlig, hård eller kold, er således faldet fra 54 % til 38 %, samtidig med at andelen, der betegner kommunikationen som distanceret eller

neutral, er steget fra 37 % til 48 %. På samme måde er andelen, der betegner deres konfliktniveau som meget højt, faldet fra 48 % til 21 %, mens andelen der angiver, at konfliktniveauet er lavt, er steget fra 10 % til 28 %. Derudover viser undersøgelsen, at næsten 90 % af forældrene oplever, at de gennem deltagelsen i SOB har opnået en større forståelse for deres børns reaktioner og behov, mens 70 % oplever, at SOB har bidraget til bedre relationer mellem dem og deres børn.

Undersøgelsen viser, at en tredjedel af forældrene finder, at de gennem SOB har opnået et bedre samarbejde med den anden forælder. Oplevelsen af at have fået et bedre samarbejde som følge af SOB viser sig dog ikke i en større andel, der efter forløbet angiver, at de *"formår at samarbejde omkring det vigtigste i deres børns liv"*. Dette resultat tyder på, at udbyttet af SOB ikke nødvendigvis handler om at opnå et bestemt samarbejdsideal, men om at håndtere sin egen kommunikation og sit eget forældreskab mere hensigtsmæssigt og acceptere den anden forælders forældrestil.

At udbyttet af SOB ikke nødvendigvis handler om at opnå ideelt samarbejde viser sig også i, at forældrene oplever størst udbytte af at have arbejdet med deres egen proces gennem fx hjemmeopgaver og inddragelse af netværk og af børnenes præsentationer, mens færre oplever, at SOB har givet dem mulighed for at arbejde med deres konkrete uenigheder og finde løsninger på disse. Derudover ser vi tegn på, at forældrenes individuelle trivsel bedres en smule henover projektperioden.

Fokusgruppeinterviewene viser, at forældrenes udbytte ikke nødvendigvis afhænger af deres konfliktniveau til at begynde med, mens snarere forældrenes motivation og tiltro til, at ekspartneren har gode hensigter og kan og vil udvikle sig. Ligeledes lader det i nogle tilfælde til at have betydning, hvorvidt forælderen oplever, at ekspartneren flytter sig og er villig til at indgå i arbejdet med at skabe forbedringer i forældresamarbejdet.

5 Børnenes oplevelse og udbytte af SOB

I dette kapitel ser vi nærmere på børnenes oplevelse og udbytte af Sammen om Børnene (SOB) ved hjælp af fokusgruppeinterviews med børn og forældre og ved hjælp af forældrenes besvarelser af spørgeskemaundersøgelsen.

5.1 Børnenes oplevelser af forløbet

På samme måde som det gjaldt de voksne, handler børnedelen af SOB også om, at børnene både gennem konkrete øvelser styret af de voksne og gennem samspillet med de andre børn og deres forældre skal opnå indsigt og tilegne sig redskaber til at forstå og håndtere de følelser, de har som barn i en familie, der er blevet skilt.

5.1.1 Børnenes oplevelse af det samlede forløb

Samlet set viser interviewene med børnene, at flertallet forholder sig positivt til deltagelsen i SOB, og at særligt mødet med andre børn og muligheden for at tilbringe tid med begge forældre fremhæves som positive aspekter ved indsatsen. Et par børn fortæller:

I pauserne snakkede jeg med mine forældre, fik noget at spise og drikke. Det var dejligt, at begge kunne snakke med hinanden, og så jeg også kunne snakke med dem begge to på samme tid.

Da vi havde været her nogle gange, begyndte vi at lære hinanden at kende, og vi gemte os sammen, og vi legede også sammen og legede gemme. Når forældrene kom, og vi skulle sige farvel, så gemte vi os alle mulige steder for at forskrække dem.

På den ene side forholder børnene sig, som ovenstående citater viser, relativt konkret til, om indholdet af forløbet var sjovt og rart. På den anden side er en del af børnene også bevidste om formålet med forløbet og forholder sig eksplicit til, om de oplever, at forløbet har givet dem et udbytte i form af nye relationer til børn i samme situation som dem selv, mulighed for at forstå deres egen situation eller forbedringer i deres hverdag. I denne gruppe finder vi

både børn, der oplever, at forløbet og deres egen deltagelse har været meningsfuld, og børn, der forholder sig negativt til forløbet og deres egen deltagelse, fordi de ikke oplevede, at deres forældre lykkedes med at forbedre deres samarbejde. Et barn med positive opfattelser af deltagelsen fortæller:

Det vil hjælpe både børn og voksne [at deltage i SOB], fordi de voksne får at vide, hvad de kan gøre bedre, og børnene får lov til at arbejde og gøre noget sjovt og få lov at føle, at andre [børn] har det på samme måde. Hvis det kun havde været vores forældre [der deltog i indsatsen], så vidste de jo ikke, hvad vi [børn] synes, at de skulle gøre bedre. Det handler jo ikke kun om dem.

Et andet barn, der på interviewtidspunktet oplevede deltagelsen i SOB som mindre meningsfuld, fortæller omvendt:

Det er jo dem [forældre], der skal arbejde. Det er det, jeg ikke kan forstå. Når vi spurgte, hvorfor vi skulle være der, så sagde de [fagprofessionelle i SOB], at nu skulle vi videre. Jeg kan ikke forstå, at vi skal derhen. Det var bare som om, det var børnepasning. Det er så mærkeligt, at vi skulle med.

Flere af børnene oplevede derudover, at forløbet var tidskrævende, og at det gik ud over deres fritidsaktiviteter

Det var lidt irriterende, fordi jeg ikke kan komme til guitar. Så kommer man hjem efter en lang skoledag, og så skal man derhen, og så skal man læse lektier og spise, og så skal man i seng. Hver gang det var tirsdag, tænkte jeg bare: "Åhh".

Derudover efterspørger en del af børnene flere pauser, som af mange omtales som sjove og hyggelige.

5.1.2 Børnenes oplevelse af enkeltelementer

Som beskrevet i Indledningen arbejdes der i børnegruppen over flere forløbsgange med udarbejdelse af produkter, som børnene efterfølgende skal præsentere for deres forældre og resten af forældregruppen. Det kunne ifølge fokusgruppeinterviewene fx være maleri, stopmotion-film, bog, tegneserie, modelhuse i pap og breve, som på forskellige måder skulle gøre børnene i stand til at formidle deres tanker og følelser over for de andre børn og over for deres forældre. I interviewene fortæller børnene, at de med produkterne ønskede at fortælle deres forældre, hvordan det er at bo på skift mellem forældrene, og formidle deres ønske om, at forældrene kunne være mere sammen og skændes mindre, når de var sammen. Et barn fortæller fx:

Jeg lavede en stopmotion-film ud af Lego om, hvordan det føles, når mor og far skuler lidt vredt til hinanden, som om de er vrede på hinanden, stadig efter 6 år. (...) Jeg lavede det, fordi det ikke er særligt rart, når de skuler, særligt på min fødselsdag.

Børnene fortæller, at de generelt har følt sig godt hjulpet af de fagprofessionelle i børnegruppen. Den efterfølgende præsentation af produktet for forældregruppen har for de fleste børn været en god oplevelse, selvom flere var nervøse for forældrenes reaktioner. Et par børn fortæller:

Det var på en måde dejligt at sige det, og jeg gjorde mig meget umage med det også. Det var en god måde at vise det med skiftedagen på – med et maleri. Så kunne man på en måde bedre forklare det og vise: Når jeg er ovre ved mor, så savner jeg min far, og så er det omvendt igen, når jeg er ved min far.

Det var perfekt, men lidt myrekryb. Det var det med, hvad de mon ville synes om det, mor og far. Jeg tænkte, at de måske lidt godt ville kunne lide det, og så var jeg også lidt, hvad hvis de nu ikke kan lide det? Men det kunne de godt.

Enkelte børn syntes dog præsentationen af produktet var så svært, at de gerne ville have været den del af forløbet foruden:

Jeg synes, det var svært, da vi skulle fremlægge. Jeg har svært ved at fremlægge foran så mange. Jeg ville hellere bare have præsentation foran mine forældre.

I tillæg til udarbejdelse og præsentation af produkter arbejdes der i børnegruppen med forskellige øvelser og opgaver. Det overordnede indtryk er, at børnene finder disse øvelser gode. Særligt fremhæver børnene aktiviteten med at sende anonyme 'flaskepost-beskeder' til forældregruppen og aktiviteten med at få et 'varmt brusebad' af ros fra de øvrige børn i børnegruppen som gode øvelser.

Flaskepostøvelsen blev af børnene fremhævet som en god øvelse, fordi den gjorde det lettere at overbringe budskaber om at være barn i en højkonflikt skilsmissefamilie til forældre, når det gøres anonymt.

Dét havde vi tre gange inde i forløbet. Der lavede vi flaskepost, som vi sendte ned til de voksne. Det var fælles beskeder, vi havde lavet sammen. Nogle sagde: "Lad være med at sende sure blikke", men de voksne vidste ikke, hvem der havde skrevet det. Det gjorde det på en måde lidt nemmere at sige, fordi [forældrene] ikke helt vidste, hvem der havde sagt hvad.

Der er dog også børn, der ikke oplevede det store udbytte af øvelserne – typisk, fordi de syntes, de var tilpasset børn, der var yngre end dem selv:

Jeg har også en svær eller lidt irriterende ting [at fortælle], og det er, at der ikke er så mange på min alder, de fleste er lidt yngre end mig. Måske kunne man godt have lært noget, men så skulle man bruge lang tid på at se en børnetegning. Man skulle bestemme mere selv, hvad man lavede.

5.2 Børnenes udbytte af SOB

Når børnene selv fortæller om deres udbytte af deltagelsen i SOB, giver flertallet af de interviewede børn udtryk for, at indsatsen har medført positive forandringer for deres forældre og derigennem for dem selv. Et par børn fortæller, hvordan forældrene er blevet bedre til at kommunikere, er mindre vrede eller lytter mere til børnenes oplevelse af de situationer, der kan være svære:

Før var der også lidt dårlig stemning, og det føler jeg ikke, at der er længere. Før når min mor og far skulle hente mig i ferien for eksempel, der kom de bare forbi og sagde "hej". Nu siger de sådan noget med: "Vil du ikke lige ind og have en kop kaffe" eller sådan noget. Det gør mig meget glad. Det har føltes godt, at de rent faktisk lyttede. De kunne ligeså godt ikke have lyttet.

Selvom flertallet af børnene oplever positive ændringer i deres forældres samarbejde og/eller fremhæver en positiv individuel udvikling hos deres forældre, er der også et par børn, der giver udtryk for, at indsatsen ikke har levet op til deres forventninger, fordi deres forældre ikke er lykkedes med at forbedre deres kommunikation:

Jeg håbede, at mine forældre ville enes bedre. Der er ikke noget, der har bevæget sig i nogen retning (...). Jeg synes ikke, de ser hinanden så meget, som de gjorde før, så jeg kan ikke rigtig mærke nogen forskel, når de ikke er sammen. Jeg kan ikke mærke nogen ændringer hos hverken mor eller far.

Udbyttet kan for børnene dog også handle om, at børnene bliver mere sikre på deres forældres kærlighed og derved opnår en styrket relation til forældrene. Endelig kan gevinsten for børnene ligge i mødet med de andre børn i SOB og oplevelsen af ikke at stå alene i en højkonflikt skilsmisssituation.

Jeg har ikke lært så meget. Ud over at ens mor og far elsker en altid. Det er jeg blevet mere klar over.

[Jeg har lært], at vi gerne må sige vores mening om ting, og [forældrene] bliver ikke sure på os [børn] på grund af det. Måske kunne det gøre det nemmere, når det her stopper. Og så får vi et rigtig godt fællesskab, venskab med alle børnene og de voksne. At de voksne kan blive venner med de voksne, og de får også noget ud af, at de måske også har følt det lidt som dem, og børnene tilknytter et godt venskab ved at lege sammen, lave projekter sammen, tale sammen. Alle har fået noget ud af det.

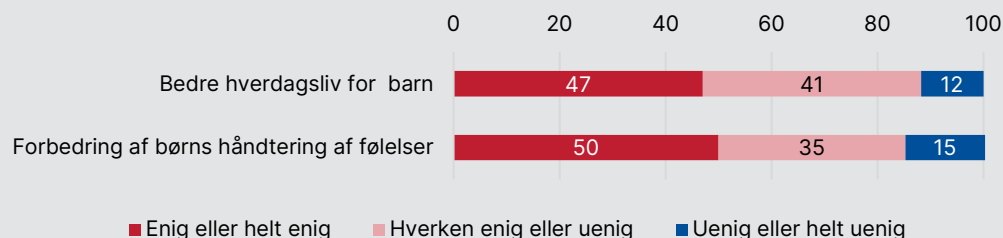
Selvom enkelte oplever, at indsatsen ikke lever op til deres forventninger og forhåbninger, giver flertallet af børnene udtryk for, at SOB-forløbet har medført positive ændringer i forældrenes kommunikation, og at de selv har opnået nogle indsigter gennem SOB-deltagelsen.

5.3 Forældrenes oplevelse af børnenes udbytte af SOB

Forældrene er blevet spurgt om deres oplevelse af børnenes udbytte i både fokusgruppeinterviewene og i spørgeskemaundersøgelsen.

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at ca. 50 % af forældrene oplever, at SOB har bidraget til et bedre hverdagsliv for børnene i familien, og at forløbet har hjulpet deres børn med at håndtere følelser og tanker omkring bruddet mellem forældrene og den nye familiesituation.

Figur 5.1 Forældres oplevelse af om SOB har bidraget til et bedre hverdagsliv for barnet og hjulpet barnet til at håndtere følelser. Procent

Anm.: N = 34.

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Dette resultat understøttes i fokusgruppeinterviewene, hvor nogle af forældrene fortæller, at forløbet har givet børnene mulighed for at udtrykke deres følelser, og at børnene har givet udtryk for en glæde ved forældrenes forbedrede samarbejde, og at forældrene mærker, at presset på børnene er mindsket:

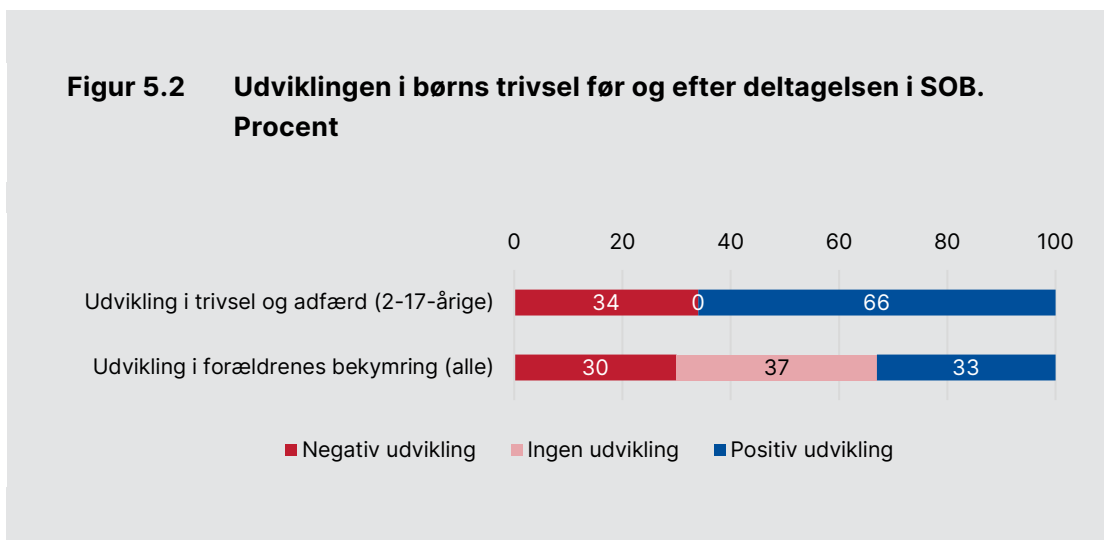
Jeg har kunnet mærke på min pige, at det har gjort forskel for hende. Hun har aldrig været god til at sætte ord på følelser, men hun har her fået mulighed for at spejle sig i andre, og hun har lagt mere mærke til, at vi [som forældre] snakker meget mere sammen. Det har været rart at høre hende sige, at vi taler mere sammen.

Jeg tror helt sikkert, at børn kan mærke, at der sker en forandring med forældrene. Det giver nogle helt andre børn. Det, at børnene oplever, at forældrene laver aftaler og tager ansvar.

Derudover oplever nogle forældre, at forløbet har hjulpet deres børn med at sætte ord på nogle følelser, der ellers var svære at udtrykke. Der er dog også forældre, der udtrykker sig mere forbeholdent, når det kommer til deres barns udbytte af forløbet, hvilket typisk kobles med, at forældrene ikke selv oplever et forbedret samarbejde med den anden forælder. Forældrene vurderer dog, at mødet med andre børn i samme situation har haft en positiv betydning, selvom forældrene ikke har formået at forbedre deres samarbejde. En forælder fortæller:

De sidste gruppesamlinger var svære for ham, mens han i starten syntes, det var rigtigt sjovt. Han syntes ikke, at det var godt i forhold til, at vi blev bedre til at tale sammen, men det gode var, at han mærkede, at han ikke var alene og [det var rart for ham] at samarbejde med de andre børn. Han har været meget glad.

I spørgeskemadatasættet er det muligt at lave analyser på udviklingen i trivsel på 25 individuelle børn, som forældrene har besvaret SDQ-spørgsmål for før og efter forløbet, og 30 børn, hvor forældrene har besvaret spørgsmål om deres bekymring for barnet. Analyserne viser jf. Figur 5.2, at to tredjedele af de børn, som forældrene har besvaret skemaer for, har oplevet en forbedring i deres trivsel målt ved SDQ, mens en tredjedel har oplevet en forværring. Når vi spørger til forældrenes bekymring for børnene, angiver en lige høj andel en højere grad af bekymring og en lavere grad af bekymring efter SOB-forløbet.

Anm.: N = 25 hv. 30 børn baseret på 19 forældrebesvarelser. Forskelle er ikke signifikante

Kilde: Spørgeskemaundersøgelse af Sammen om Børnene.

Dette kan forsigtigt tolkes som et tegn på, at der sker en forbedring i børnenes trivsel henover forløbet, hvis man måler med det validerede SDQ-instrument, men at forbedringen i SDQ-scoren ikke følges af en mindre grad af bekymring hos forældrene. Dog er det her meget vigtigt at være opmærksom på, at før- og eftermålingen af børnenes trivsel er baseret på 19 forældres besvarelser for de 25 børn. Dette giver stor risiko for bias og gør, at vi ikke kan regne med, at den udvikling, vi ser, gælder for den samlede gruppe af børn, der har deltaget i SOB.

Når vi sammenligner SDQ-scoren for alle de børn, der er besvaret skemaer for ved forløbets start med SDQ-scoren for alle de børn, der er besvaret skemaer

for ved forløbets afslutning, ser vi ingen forskel på andelen af børn, der har forskellige grader af trivsels- og adfærdsproblemer (tal ikke vist i figur).

Vi kan derfor ikke afgøre, om de deltagende børn oplever en udvikling i deres trivsel henover SOB-forløbet.

5.4 Opsamling på kapitel 5

Flertallet af børn forholder sig positivt til deltagelsen i SOB. De sætter pris på mødet med de andre børn og finder de fleste aktiviteter meningsfulde. Der er dog også nogle af de større børn, der fortæller, at de hellere ville passe deres fritidsaktiviteter og grundlæggende ikke synes, det er deres opgave at hjælpe forældrene til et bedre samarbejde.

Nogle børn oplever, at deres hverdag er blevet bedre, fordi deres forældre samarbejder bedre. Andre har ikke oplevet forbedringer og udtrykker derfor skuffelse over forløbet.

Halvdelen af forældrene oplever, at SOB har hjulpet børnene til et bedre hverdagsliv og til bedre at kunne håndtere følelser og tanker om det at leve med ikke-samboende forældre. Dette nævnes også i fokusgruppeinterviewene, hvor vi dog også genfinder billedet af, at børnenes udvikling hænger tæt sammen med børnenes oplevelse af, hvorvidt og i hvilken grad forældrene har flyttet sig.

Analyserne af udviklingen i børns trivsel henover SOB-forløbet bygger på få spørgeskemabesvarelser og er forbundet med stor usikkerhed. Ser vi kun på dem, der både har besvaret start- og slutspørgeskemaet for deres børn, ser vi, at to tredjedele af børnene opnår en bedre trivsel, men at forældrenes bekymring for børnene er konstant. Sammenligner vi derimod besvarelserne for alle de børn, som forældrene har udfyldt SDQ-spørgeskemaer for ved forløbets start, og alle de børn, som forældrene har udfyldt skemaer for ved projektets afslutning, ser vi ingen udvikling i børnenes trivsel. Hvis vi i fremtiden skal afgøre, om SOB kan medføre en forbedring i børns trivsel, er der derfor brug for bedre statistiske data.

Litteratur

Dahl, K.M & Olsen, R.F. (2022): *Forældres oplevelse af de familieretlige myndigheder. 2. opfølgning af udvikling efter reform af området i april 2019*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Dahl, K.M. (2018): "Domæne 5 – Sociale relationer" i Ottosen m.fl. (2018) *Børn og Unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2018*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Goodman, R. (1997): The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(5), 581-586.

Goodman, R. (2001): Psychometric Properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(11), 1337-1345.

Johnson, S. (2019): *Tilknytningsteorien i aktion. Emotionsfokuseret terapi for enkeltpersoner, par og familier*. København: Mindspace.

Marcussen, S., Pedersen, S. & Jakobsen, M.R. (2022): *Sammen om Børnene. Introduktion til fagfolk*. København: Center for Familieudvikling.

Minuchin, S. & Fishman, H. (1981): *Family Therapy Techniques*. Cambridge: Harvard University Press

Ottosen, M.H., K.M. Dahl & B. Boserup (2017): *Forældrekonflikter efter samlevsbruddet. Karakteristika og risikofaktorer i komplekse forældreansvarsager*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Visser, M. & van Lawick, J. (2021): *Group Therapy for High-Conflict Divorce. The "No Kids in the Middle" Intervention Programme*. Routledge.

White, M. & Epston, D. (1990): *Narrative Means to Therapeutic Ends*. New York: W.W. Norton.

VIVÉ